

بررسی عملکرد دولت دوازدهم؛ در صنعت نفت و گاز

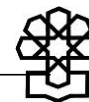
معاونت مطالعات امور تولیدی

کد موضوعی: ۳۱۰
شماره مسلسل: ۱۷۸۰۶
مهرماه ۱۴۰۰

به نام خدا

فهرست مطالب

۱	چکیده.....
۳	مقدمه.....
۴	۱. اسناد و قوانین بالادستی اصلی مرتبط با بخش‌های نفت و گاز.....
۴	۱-۱. سیاست‌های کلی نظام در بخش انرژی.....
۴	۱-۲. سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی مرتبط با بخش‌های نفت، گاز و پتروشیمی (ابلاغی ۱۳۹۲ مقام معظم رهبری).....
۵	۱-۳. سیاست‌های کلی اصلاح الگوی مصرف (ابلاغی سال ۱۳۸۹ مقام معظم رهبری).....
۶	۱-۴. قانون وظایف و اختیارات وزارت نفت (مصوب سال ۱۳۹۱).....
۶	۱-۵. قانون رفع موانع تولید رقابت‌پذیر و ارتقای نظام مالی کشور (مصوب سال ۱۳۹۴).....
۷	۱-۶. سیاست‌های کلی ابلاغی مقام معظم رهبری برای برنامه ششم، بندهای مرتبط با صنعت نفت و گاز در سال ۱۳۹۴.....
۷	۱-۷. احکام سند و قانون برنامه ششم توسعه مرتبط با بخش‌های نفت و گاز.....
۸	۱-۸. قانون حمایت از توسعه صنایع پایین‌دستی نفت خام و میعانات گازی با استفاده از سرمایه‌گذاری مردمی.....
۱۰	۲. بررسی شاخص‌های کلیدی مرتبط با بخش‌های نفت و گاز طی سال‌های ۱۳۹۹-۱۳۹۶.....
۱۱	۲-۱. حجم کل ذخایر هیدروکربوری مایع.....
۱۲	۲-۲. اکتشاف و حفاری چاه‌های نفت.....
۱۳	۲-۳. حجم ذخایر گازی کشور.....
۱۴	۲-۴. اکتشاف چاه‌های گازی.....
۱۴	۲-۵. روند تولید، مصرف، واردات و صادرات نفت و گاز.....
۱۶	۲-۶. تولید و مصرف فراورده‌های عمده نفتی.....
۱۹	۲-۷. وضعیت واردات و صادرات فراورده‌های نفتی.....
۲۰	۲-۸. تلفات فراورش، تبدیل و انتقال و توزیع انرژی.....
۲۱	۳. بررسی عملکرد کلی دولت دوازدهم در بخش نفت و گاز براساس قانون برنامه پنج‌ساله ششم توسعه و قوانین مرتبط.....
۲۱	۳-۱. عملکرد اهداف سند برنامه ششم توسعه.....
۲۲	۳-۲. قانون برنامه ششم توسعه.....
۴۱	۳-۳. قانون رفع موانع تولید رقابت‌پذیر و ارتقای نظام مالی کشور.....
۴۴	۳-۴. قانون حمایت از توسعه صنایع پایین‌دستی نفت خام و میعانات گازی با استفاده از سرمایه‌گذاری مردمی.....
۴۶	جمع‌بندی و نتیجه‌گیری.....

بررسی عملکرد دولت دوازدهم؛ در صنعت نفت و گاز

چکیده

یکی از عوامل مهم در رشد اقتصادی کشورها نسبت میزان مصرف انرژی به ازای تولید ناخالص داخلی کشور و یا همان شدت انرژی است. تولید و عرضه متوازن انرژی بنا به برنامه‌های توسعه تنظیم می‌گردد. در این راستا برنامه ششم توسعه به‌عنوان سند بالادستی عملکرد دولت دوازدهم تلقی می‌گردد. ارزیابی عملکرد دولت مطابق برنامه‌های توسعه‌ای و با استناد به اسناد بالادستی مرتبط با انرژی نه تنها میزان پیشبرد مجموعه بدنه اجرایی را مطابق برنامه محک می‌زند، بلکه گامی مهم در راستای اصلاح برنامه‌های آتی خواهد بود.

مرور اسناد بالادستی کشور در بخش‌های نفت و گاز گویای آن است که افزایش ظرفیت تولید صیانتی نفت و گاز متناسب با حجم ذخایر کشور با تأکید بر میادین مشترک، بهره‌برداری از موقعیت جغرافیایی کشور در این حوزه، جلوگیری از خام‌فروشی و تولید محصولات با ارزش افزوده بالا از اهداف مشترک آنها می‌باشد.

ارزیابی عملکرد دولت دوازدهم به‌منظور تحقق اهداف اسناد بالادستی و اهداف کمی برنامه در بخش نفت و گاز، در برخی موارد نشان می‌دهد:

- در راستای تحقق اهداف اسناد بالادستی کشور در افزایش میزان تولید نفت، در سال‌های ۱۳۹۴ و ۱۳۹۵ (دوره پسابرجام) تولید نفت خام کشور روند افزایشی به‌خود گرفته و در سال ۱۳۹۶ به حدود ۳/۸۶ میلیون بشکه در روز رسیده است که این میزان با کاهش حدود ۳۸/۸ درصدی در سال ۱۳۹۸، برابر ۲/۳۶ میلیون بشکه در روز رسید. دلیل این کاهش، محدودیت‌های بین‌المللی در صادرات نفت بود که در اردیبهشت‌ماه ۱۳۹۷ به‌طور مجدد شروع شد و این باعث کم‌رنگ شدن نقش ایران در بازارهای جهانی شده است. با توجه به آمار، میزان صادرات نفت خام کشور در سال ۱۳۹۸ نسبت به سال ۱۳۹۶ با کاهش ۶۷ درصدی همراه بوده است.

- با توجه به اینکه اکثر میادین نفتی کشور در نیمه دوم عمر و بازدهی خود قرار دارند، طبیعی است که با افت فشار مخازن و کاهش تولید مواجه باشند. ضریب بازیافت مخازن از سال ۱۳۹۲ تاکنون هیچ تغییری قابل ملاحظه‌ای نکرده است.

- عملکرد دولت در خصوص توسعه و بهره‌برداری به‌هنگام و با برنامه از میادین مشترک حاکی از

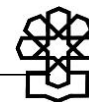
روندی کُند در این زمینه است. با وجود تعدد میادین مشترک نفت و گاز کشور، حجم بالای ذخایر و بهره‌برداری کشور همسایه از بخش چشمگیری از این میادین و مخازن، اقدام‌های انجام شده برای توسعه و بهره‌برداری از این میادین ناکافی بوده است. با توجه به اهداف کمی سند برنامه ششم تا پایان سال اجرایی این برنامه (سال ۱۳۹۹)، حجم بهره‌برداری و توسعه روزانه از میادین نفتی و گازی می‌بایست به ترتیب برابر ۱/۰۸ میلیون بشکه و ۷۵۰ میلیون متر مکعب باشد، اما آمار گویای این است که میزان تحقق تولید نفت و گاز از میادین مشترک در سال ۱۳۹۸ نسبت به اهداف برنامه ششم توسعه به ترتیب حدود ۵۷ و ۵۵/۶ درصد بوده است. از دلایل عدم تحقق این اهداف، تحریم، محدودیت منابع و سرمایه‌گذاری و عدم امکان توسعه میادین نظیر فاز دوم میادین یادآوران و آزادگان شمالی و عدم تکمیل فاز اول آزادگان جنوبی است. آبگرفتگی و خسارات ناشی از سیل فصل اول سال ۱۳۹۸ در حوزه غرب کارون نیز از دیگر عوامل عدم تحقق اهداف کمی برنامه در خصوص توسعه میادین مشترک نفتی است. همچنین در خصوص میدان گازی فرزاد (ب)، با وجود آغاز برداشت از این میدان و تمایل جدی کنسرسیوم هندی به توسعه آن برای ایران، وزارت نفت نتوانسته به توافقی با این کنسرسیوم برای توسعه این میدان مشترک با عربستان سعودی برسد.

- متوسط رشد سالیانه تولید گاز طبیعی و میعانات گازی در بازه ۱۳۹۸-۱۳۹۶ حدود ۵/۰۷ درصد بوده که می‌توان آن را به توسعه میادین جدید و افزایش برداشت از پارس جنوبی در این دوره مرتبط دانست. به‌رغم رشد تولید گاز در کشور، با افزایش میزان مصرف آن در داخل، روند صادرات گاز افزایش قابل ملاحظه‌ای نداشته است.

- بررسی آماری نشان می‌دهد که به‌طور متوسط ۴۰ درصد از گازهای همراه نفت تولیدی سوزانده می‌شود. تجارب گذشته در مورد جمع‌آوری گازهای همراه نفت و قوانین برنامه‌های توسعه نشان می‌دهد که اجرایی شدن برنامه‌های جمع‌آوری گازهای همراه نفت نیاز به قانون جامع، کامل و مختص این نوع گازها دارد تا مکملی برای قوانین برنامه‌های توسعه از قبیل ماده (۴۸) قانون برنامه ششم توسعه باشد. به‌عنوان مثال در برنامه‌های سوم، چهارم و پنجم مقرر شده بود تا به ترتیب ۵۵، ۷۴/۷ و ۸۱/۵ درصد از گازهای همراه نفت، جمع‌آوری شود، ولی در عمل چنین اهدافی محقق نشده است. از جمله دلایل عدم تحقق این اهداف برنامه‌های توسعه در زمینه جمع‌آوری گازهای همراه، می‌توان به پراکندگی و عدم انسجام قوانین مربوط به جمع‌آوری گازهای همراه و نبود قانون مختص به آن، پراکندگی جغرافیایی واحدهای بهره‌برداری میدان‌ها، تعارض منافع بین بخشی و عدم دسترسی به برخی فناوری‌ها از جمله تجهیزات قابل حمل برای فرآورش گازهای همراه نفت^۱ اشاره کرد.

- با ورود پالایشگاه ستاره خلیج فارس به مدار و اجرای طرح‌های بهبود و توسعه برخی از پالایشگاه‌های

۱. «پیدا و پنهان طرح جمع‌آوری گازهای همراه در ایران»، شرکت ملی نفت ایران.

قبل، تولید پنج فرآورده اصلی در سال ۱۳۹۸ رشد ۱۹ درصدی و به صورت خاص بنزین رشدی برابر با ۴۳ درصد نسبت به سال ۱۳۹۶ را تجربه کنند.

- در خصوص خوراک پالایشگاهی که بیش از نیمی از نفت تولیدی کشور را مصرف می‌کند؛ حجم خوراک نفت خام مصرفی صنعت پالایشگاهی در سال‌های اخیر (۱۳۹۶-۱۳۹۸) نسبتاً ثابت بوده، اما متوسط رشد سالانه خوراک میعانات گازی در مدت مشابه حدوداً ۷۷ درصد بوده است. این مسئله نشان می‌دهد که صنعت نفت در دوران کاهش تقاضای خارجی نفت خام، از طریق تبدیل نفت خام به فرآورده علیرغم تکالیف اسناد بالادستی با تحریم‌ها بطور قابل ملاحظه‌ای مقابله نکرده است. بدین منظور قانون «حمایت از توسعه صنایع پایین دستی نفت خام و میعانات گازی با استفاده از سرمایه‌گذاری مردمی» در سال ۱۳۹۸ و با هدف «اهرم کردن» منابع نفتی تحریم شده برای تأمین مالی احداث پتروپالایشگاه‌ها تدوین و تصویب شد. در واقع این قانون شامل اعطای مجوز به‌عنوان یک امتیاز قانونی به نام «اعطای تنفس خوراک به اندازه هزینه سرمایه‌گذاری پتروپالایشگاه از زمان بهره‌برداری از آن» است. اما تاکنون این قانون عملکردی نداشته است.

- با توجه به آمار موجود از تلفات انرژی در ترازنامه هیدروکربوری سال ۱۳۹۷، نتایج نشان می‌دهد که اجرای قانون اصلاح الگوی مصرف انرژی چندان مورد توجه دستگاه‌ها و نهادهای ذی‌ربط نبوده است. برای مثال، در سال ۱۳۹۶ میزان تلفات فرآورش، تبدیل، انتقال و توزیع انرژی (۳۷۷/۲ میلیون بشکه معادل نفت خام) نسبت به کل انرژی اولیه (۲۱۴۹ میلیون بشکه معادل نفت خام) برابر ۱۷/۵۵ درصد بوده است. در سال ۱۳۹۷، میزان کل تلفات فرآورش، تبدیل، انتقال و توزیع انرژی از حدود ۲۳۴۳ میلیون بشکه معادل نفت خام انرژی اولیه، حدود ۳۷۴/۹۲ میلیون بشکه معادل نفت خام (۱۶ درصد) بوده است. این موضوع نشان می‌دهد که میزان تلفات بخش عرضه انرژی (که تقریباً در اختیار دولت است) تغییر محسوسی نداشته است. در بخش تقاضای انرژی نیز می‌بایست متولی واحدی در بدنه دولت تعیین و آیین‌نامه‌های مربوطه را پیگیری و با شاخص مناسبی به اجرا برساند.

مقدمه

قانونگذاری و نظارت بر عملکرد قوانین از جمله وظایف قوه مقننه است. یکی از مجراهایی که امر نظارت را محقق می‌سازد، ارزیابی عملکرد دوره‌ای سازمان‌ها و ارگان‌های دولتی است. در همین راستا ارزیابی عملکرد دولت دوازدهم می‌تواند دستاوردها و یا عدم توفیقات اجرایی دولت را طی دوره چهارساله مطابق احکام برنامه ششم نمایان سازد.

در این گزارش به اختصار در بخش نخست برخی از اسناد بالادستی مرتبط با صنعت نفت ارائه و در بخش دوم وضعیت موجود بخش نفت و گاز کشور به تصویر کشیده شده و در نهایت در بخش آخر میزان عملکرد اهداف برنامه ششم توسعه و دیگر قوانین مرتبط در این صنعت به اجمال بیان شده است.

۱. اسناد و قوانین بالادستی اصلی مرتبط با بخش‌های نفت و گاز

اسناد بالادستی مرتبط با بخش‌های نفت، گاز و پتروشیمی که به‌عنوان نقشه راه این صنعت محسوب می‌شود در ادامه آورده شده است:

۱-۱. سیاست‌های کلی نظام در بخش انرژی^۱

سیاست‌های کلی نظام (ابلاغی سال ۱۳۷۹ مقام معظم رهبری) در بخش و در حوزه کلی نفت و گاز شامل هشت بند به شرح ذیل است:

الف) سیاست‌های کلی نفت و گاز

- اتخاذ تدبیر و راهکارهای مناسب برای گسترش اکتشاف نفت و گاز و شناخت کامل منابع کشور.
- افزایش ظرفیت تولید صیانت شده نفت متناسب با ذخایر موجود و برخورداری کشور از افزایش قدرت اقتصادی و امنیتی و سیاسی.
- افزایش ظرفیت تولید گاز، متناسب با حجم ذخایر کشور به‌منظور تأمین مصرف داخلی و حداکثر جایگزینی با فراورده‌های نفتی.
- گسترش تحقیقات بنیادی و توسعه‌ای و تربیت نیروی انسانی و تلاش برای ایجاد مرکز جذب و صدور دانش و خدمات فنی - مهندسی انرژی در سطح بین‌الملل و ارتقای فناوری در زمینه‌های منابع و صنایع نفت و گاز و پتروشیمی.
- تلاش لازم و ایجاد سازمان‌دهی قانونمند برای جذب منابع مالی مورد نیاز (داخلی و خارجی) در امور نفت و گاز در بخش‌های مجاز قانونی.
- بهره‌برداری از موقعیت منطقه‌ای و جغرافیایی کشور برای خرید و فروش و فراوری و پالایش و معاوضه و انتقال نفت و گاز منطقه به بازارهای داخلی و جهانی.
- بهینه‌سازی مصرف و کاهش شدت انرژی.
- جایگزینی صادرات فراورده‌های نفت و گاز و پتروشیمی به‌جای صدور نفت خام و گاز طبیعی.

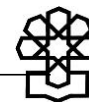
۱-۲. سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی مرتبط با بخش‌های نفت، گاز و پتروشیمی (ابلاغی ۱۳۹۲)

مقام معظم رهبری)

رویکردهای مهم ابلاغی زیر در سیاست‌های اقتصاد مقاومتی که باید بر همه برنامه‌ها حاکم باشد:

درون‌زایی / برون‌گرایی / دانش‌بنیانی / عدالت‌محوری / مردمی بودن

۱. مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ارزیابی سیاست‌های کلی نظام در بخش انرژی (با نگاهی به احکام برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه)، شماره مسلسل ۱۵۰۰۳.

بندهای ناظر بر بخش نفت و گاز:

بند «۴» - کاهش شدت انرژی

بند «۱۳» - مقابله با ضربه‌پذیری درآمد حاصل از صادرات نفت و گاز از طریق:

- انتخاب مشتریان راهبردی،

- ایجاد تنوع در روش‌های فروش،

- مشارکت دادن بخش خصوصی در فروش،

- افزایش صادرات گاز،

- افزایش صادرات برق،

- افزایش صادرات پتروشیمی،

- افزایش صادرات فراورده‌های نفتی.

بند «۱۴» - افزایش ذخایر راهبردی نفت و گاز کشور به‌منظور اثرگذاری در بازار جهانی نفت و گاز

و تأکید بر حفظ و توسعه ظرفیت‌های تولید نفت و گاز، به‌ویژه در میادین مشترک.

بند «۱۵» - افزایش ارزش افزوده از طریق تکمیل زنجیره ارزش صنعت نفت و گاز، توسعه تولید

کالاهای دارای بازدهی بهینه (براساس شاخص شدت مصرف انرژی) و بالا بردن صادرات برق، محصولات

پتروشیمی و فراورده‌های نفتی با تأکید بر برداشت صیانتی از منابع.

۳-۱. سیاست‌های کلی اصلاح الگوی مصرف (ابلاغی سال ۱۳۸۹ مقام معظم رهبری)

بند «۷» - صرفه‌جویی در مصرف انرژی با اعمال مجموعه‌ای متعادل از اقدام‌های قیمتی و غیرقیمتی به‌منظور

کاهش مستمر «شاخص شدت انرژی» کشور به حداقل دوسوم میزان کنونی تا پایان برنامه پنجم توسعه و به

حداقل یک‌دوم میزان کنونی تا پایان برنامه ششم توسعه با تأکید بر سیاست‌های زیر:

- اولویت دادن به افزایش بهره‌وری در تولید، انتقال و مصرف انرژی در ایجاد ظرفیت‌های جدید تولید انرژی،

- انجام مطالعات جامع و یکپارچه سامانه انرژی کشور به‌منظور بهینه‌سازی عرضه و مصرف انرژی،

- تدوین برنامه ملی بهره‌وری انرژی و اعمال سیاست‌های تشویقی نظیر حمایت مالی و فراهم کردن

تسهیلات بانکی برای اجرای طرح‌های بهینه‌سازی مصرف و عرضه انرژی و شکل‌گیری نهادهای مردمی و

خصوصی برای ارتقای کارایی انرژی،

- پایش شاخص‌های کلان انرژی با سازوکار مناسب،

- بازنگری و تصویب قوانین و مقررات مربوط به عرضه و مصرف انرژی، تدوین و اعمال استانداردهای

اجباری ملی برای تولید و واردات همه وسایل و تجهیزات انرژی‌بر و تقویت نظام نظارت بر حسن اجرای آنها و

الزام تولیدکنندگان به اصلاح فرایندهای تولیدی انرژی‌بر،

- بهبود روش‌های انتقال حامل‌های انرژی از جمله حداکثرسازی انتقال فرآورده‌های نفتی از طریق خط لوله و راه‌آهن.

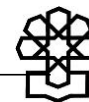
۴-۱. قانون وظایف و اختیارات وزارت نفت (مصوب سال ۱۳۹۱)

این قانون در تاریخ ۱۳۹۱/۰۲/۱۹ به تصویب رسیده است و دارای ۱۵ ماده است. در ماده (۱) این قانون آمده است که: «وزارت نفت به منظور تحقق سیاست‌های کلی نظام جمهوری اسلامی ایران در بخش نفت و گاز، سیاستگذاری، راهبری، برنامه‌ریزی و نظارت بر کلیه عملیات بالادستی و پایین‌دستی صنعت نفت، گاز، پتروشیمی و پالایشی تشکیل شده است و به نمایندگی از طرف حکومت اسلامی بر منابع و ذخایر نفت و گاز اعمال حق حاکمیت و مالکیت عمومی می‌نماید». این قانون به تعیین وظایف و اختیارات وزارت نفت در ۶ سرفصل اصلی با عناوین «امور حاکمیتی و سیاستگذاری»، «امور نظارتی»، «امور اجرایی»، «امور سرمایه‌گذاری و تأمین منابع مالی»، «امور منابع انسانی، علمی و فناوری» و «امور بین‌الملل» پرداخته است.

۵-۱. قانون رفع موانع تولید رقابت‌پذیر و ارتقای نظام مالی کشور (مصوب سال ۱۳۹۴)

ماده (۱۲) - به کلیه وزارتخانه‌ها به‌ویژه نفت و نیرو و شرکت‌های تابعه و وابسته به آنها و سازمان‌ها و مؤسسات دولتی و کلیه دارندگان عنوان و ردیف در قوانین بودجه کل کشور اجازه داده می‌شود سالانه تا سقف یکصد میلیارد (۱۰۰,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰) دلار به صورت ارزی و پانصد هزار میلیارد (۵۰۰,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰) ریال به صورت ریالی که هر ساله تا سقف نرخ تورم سال قبل تعدیل می‌شود، در موارد مربوط به بندهای ذیل این ماده که سرمایه‌گذاری یا اقدام اشخاص حقیقی یا حقوقی خارجی یا داخلی با اولویت بخش‌های خصوصی یا تعاونی به تولید، صادرات، ارتقای کیفیت، صرفه‌جویی یا کاهش هزینه در تولید کالا یا خدمت و زمان و بهبود کیفیت محیط زیست و یا کاهش تلفات جانی و مالی می‌انجامد برای نفت و گاز و میعانات گازی و فرآورده‌های نفتی و کالاهای و خدمات قابل صادرات یا واردات به قیمت‌های صادراتی یا وارداتی به نرخ روز ارز بازار آزاد یا معادل ریالی آن با احتساب حقوق دولتی و عوارض قانونی و سایر هزینه‌های متعلقه و برای سایر موارد با قیمت‌های غیریارانه‌ای با احتساب حقوق دولتی و عوارض قانونی و سایر هزینه‌های متعلقه قرارداد منعقد کنند.

ماده (۱۳) - کلیه پالایشگاه‌های کشور مشروط به پرداخت و تسویه وجوه نفت خام و میعانات گازی خریداری شده تحویلی به قیمت هر بشکه نودوپنج درصد (۹۵٪) تحویل روی کشتی (فوب) خلیج فارس و به صورت نقدی یا اعتبار اسنادی یک ماهه به شرکت دولتی ذی‌ربط تابعه وزارت نفت، مجازند فرآورده‌های نفتی مازاد بر نیاز داخلی را رأساً صادر کنند و دولت مکلف است سالانه سهم صندوق توسعه ملی را پرداخت نماید.

تبصره «۱»- استفاده از سازوکارهای بورس انرژی در خرید و فروش نفت خام و میعانات گازی و فرآورده‌های نفتی و انرژی برق در اولویت قرار دارد.

تبصره «۲»- شرکت دولتی ذی‌ربط تابعه وزارت نفت مجاز است قیمت پایه نفت خام و میعانات گازی عرضه شده در بورس را:

۱. تا دو درصد (۲٪) کمتر از نودوپنج درصد (۹۵٪) تحویل روی کشتی (فوب) خلیج فارس تعیین کند.
۲. تا سه درصد (۳٪) کمتر از بند «۱» برای توسعه پالایشگاه‌های موجود یا احداث پالایشگاه‌های جدید تا ده سال پس از بهره‌برداری، تعیین کند.

تبصره «۳»- به وزارت نفت و سایر دستگاه‌ها اجازه داده می‌شود برای تشویق کشتی‌های خارجی به سوخت‌گیری و تأمین سایر نیازهای خود در بنادر ایران از ابزارهای تشویقی و قیمت‌های ترجیحی نسبت به سایر رقبا در تأمین سوخت و سایر نیازها استفاده کنند.

۶-۱. سیاست‌های کلی ابلاغی مقام معظم رهبری برای برنامه ششم، بندهای مرتبط با صنعت نفت و گاز در سال ۱۳۹۴

بند «۱۲»- حمایت از تأسیس شرکت‌های غیردولتی برای سرمایه‌گذاری در فعالیت‌های اکتشاف (نه مالکیت)، بهره‌برداری و توسعه میادین نفت و گاز کشور به‌ویژه میادین مشترک در چارچوب سیاست‌های کلی اصل (۴۴).
بند «۱۵»- واگذاری طرح‌های جمع‌آوری، مهار، کنترل و بهره‌برداری از گازهای همراه تولید در کلیه میادین نفت و تأسیسات صنعت نفت به مردم.

بند «۱۶»- افزایش ارزش افزوده از طریق تکمیل زنجیره ارزش صنعت نفت و گاز و توسعه تولید کالاهای دارای بازدهی بهینه (براساس شاخص شدت مصرف انرژی).

بند «۱۷»- دانش‌بنیان نمودن صنایع بالادستی و پایین‌دستی نفت و گاز با تأسیس و تقویت شرکت‌های دانش‌بنیان برای طراحی، مهندسی، ساخت، نصب تجهیزات و انتقال فناوری به‌منظور افزایش خودکفایی.

بند «۱۸»- افزایش مستمر ضریب بازیافت و برداشت نهایی از مخازن و چاه‌های نفت و گاز

۷-۱. احکام سند و قانون برنامه ششم توسعه مرتبط با بخش‌های نفت و گاز^۱

ماده (۴۵)- وزارت نفت و نیرو موظف به تهیه «طرح جامع انرژی» هستند.

ماده (۴۸) بند «الف»- دولت مکلف است به اجرای طرح‌های جمع‌آوری، مهار، کنترل و بهره‌برداری از گازهای همراه تولید و مشعل در کلیه میادین نفتی و تأسیسات صنعت نفتی

۱. قانون برنامه پنج‌ساله ششم توسعه جمهوری اسلامی ایران ۱۳۹۹-۱۳۹۵.

- ماده (۴۸) بند «ب»، توسعه صنعت سوخت‌رسانی به کشتی‌ها (بانکرینگ)، توسعه سهم کشور از بازار سوخت‌رسانی به کشتی‌ها در منطقه خلیج فارس و دریای عمان در پایان برنامه
- ماده (۴۸) بند «ث»، دولت موظف است به ایجاد ظرفیت جذب، توسعه فناوری‌های اولویت‌دار نفت، گاز و پتروشیمی و انرژی‌های تجدیدپذیر و به‌کارگیری آنها در صنایع مرتبط و ارتقای فناوری‌های موجود و بومی‌سازی آنها و کاهش شدت مصرف انرژی
- ماده (۴۸) بند «ج-۱»، وزارت نفت موظف است به ایجاد تمهیدات لازم برای بخش غیردولتی به‌منظور سرمایه‌گذاری در فعالیت‌های صنعت نفت به‌ویژه میادین مشترک
- همچنین در سند این برنامه اهداف کمی برای بخش نفت و گاز تعریف شده است.

جدول ۱. اهداف کمی برخی از شاخص‌های بخش نفت و گاز کشور در سند برنامه ششم توسعه (۱۳۹۵-۱۳۹۹)

شاخص	واحد	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷	۱۳۹۸	۱۳۹۹
اکتشاف و توصیف میادین نفت و گاز (قابل استحصال)	میلیون بشکه معادل نفت خام	۱۳۴۳	۱۲۹۳	۱۳۴۲	۱۱۹۳	۱۳۴۳
تولید نفت خام	هزار بشکه در روز	۳۴۶۰	۳۸۷۰	۳۹۶۰	۴۰۰۰	۴۲۸۰
تولید میعانات گازی	هزار بشکه در روز	۶۸۸	۷۶۳	۹۱۰	۱۰۰۲	۱۰۱۲
مجموع تولید نفت خام و میعانات گازی	هزار بشکه در روز	۴۱۴۸	۴۶۳۳	۴۸۷۰	۵۰۰۲	۵۲۹۲
گاز غنی تولیدی	میلیون مترمکعب در روز	۸۶۹	۱۰۰۰	۱۰۹۵	۱۱۸۰	۱۲۸۷
تولید نفت خام از میادین مشترک	هزار بشکه در روز	۳۴۰	۵۶۵	۶۷۰	۸۹۰	۱۰۸۰
تولید گاز از میادین مشترک (میدان پارس جنوبی)	میلیون مترمکعب در روز	۵۶۷	۶۸۳	۷۵۰	۷۵۰	۷۵۰
صادرات نفت خام و میعانات گازی	هزار بشکه در روز	۲۲۵۰	۲۴۹۶	۲۵۰۰	۲۴۷۲	۲۴۷۲
صادرات گاز طبیعی	میلیون مترمکعب در روز	۲۷/۷	۹۳/۹	۱۵۲/۸	۱۸۷/۲	۲۲۵

مأخذ: سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، سند برنامه ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۵-۱۳۹۹) سال انتشار ۱۳۹۴.

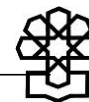
۸-۱. قانون حمایت از توسعه صنایع پایین‌دستی نفت خام و میعانات گازی با استفاده از

سرمایه‌گذاری مردمی

این قانون با ۶ ماده در تاریخ ۱۳۹۸/۰۴/۲۴ به تصویب رسیده است. نکات اساسی این قانون شامل تأمین مالی داخلی و مردمی و حمایت از طریق اعطای «تنفس خوراک» است.

ماده (۱) - اصطلاحات این قانون در معانی مشروح ذیل به‌کار می‌رود:

الف) طرح: طرح‌های ایجاد تأسیسات پالایشگاهی و پترو پالایشگاهی با خوراک نفت خام و یا میعانات گازی با ضریب پیچیدگی بالا توسط بخش غیردولتی و همچنین بهینه‌سازی و ارتقای کمیت و کیفیت فرآورده‌های پالایشگاه‌های موجود به‌نحوی که ترکیب تولید فرآورده آنها اساساً به محصولات سبک‌تر و میان‌تقطیر اختصاص یابد.

ب) مجوز: مجوز صادره مطابق با جز «۴» بند «پ» ماده (۳) قانون وظایف و اختیارات وزارت نفت که براساس طراحی و محاسبات فنی و اقتصادی طرح پیشنهادی و مشخصات فرآورده‌های تولیدی، توسط وزارت نفت ارزیابی و صادر می‌شود و شامل مقدار خوراک و تنفس خوراک برآوردی می‌باشد.

ج) شرکت مجری طرح: شخصیت حقوقی مالک و دارای مجوز اجرای طرح است که صرفاً می‌تواند مجری یکی از طرح‌های موضوع این قانون باشد.

د) تنفس خوراک: اعطای خوراک بدون دریافت بهای آن از زمان شروع بهره‌برداری طرح‌های موضوع این قانون، به تعداد روزی که ارزش آن معادل حجم سرمایه‌گذاری ارزش‌گذاری شده در مجوز صادره باشد و به‌عنوان تسهیلات به شرکت مجری طرح محسوب می‌شود.

ماده (۲) - دولت موظف است طبق تکالیف این قانون، از طریق وزارت نفت نسبت به صدور و بازنگری مجوز طرح‌ها تا سقف دو میلیون بشکه در روز و اعطای تنفس خوراک، از سرمایه‌گذاران بخش غیردولتی برای جذب سرمایه‌گذاری مردمی حمایت کند.

ماده (۳) - تنفس خوراک تخصیصی به طرح‌ها با رعایت شرایط زیر صورت می‌پذیرد:

الف) استفاده از سهم صندوق توسعه ملی در چارچوب قوانین و مقررات مربوطه و با اذن مقام رهبری است.
ب) درصد تولید نفت کوره در طرح‌های موضوع این قانون باید کمتر از ده درصد (۱۰٪) کل فرآورده‌های تولیدی آن طرح باشد.

ج) در هنگام بهره‌برداری از واحد احداث شده، تطبیق کمیت و کیفیت انواع فرآورده‌های تولیدی براساس مجوز اولیه صادره برعهده وزارت نفت بوده و در صورت وجود هرگونه مغایرت موظف است میزان تنفس خوراک را متناسب با طرح اجرا شده تعدیل کرده و به اطلاع صندوق توسعه ملی برساند.

د) خوراک تحویلی به واحدهای مذکور از نظر قواعد مالی در حکم صادرات نفت خام و میعانات گازی است و تنفس خوراک برای اجرای این قانون صرفاً از محل سهم سالانه صندوق توسعه ملی در سقف سهم سالانه آن صندوق تأمین می‌شود. تسویه حساب این واحدها با صندوق توسعه ملی بابت بازپرداخت اقساط تنفس خوراک، علاوه بر سهم صندوق توسعه ملی از محل فروش خوراک به آنها در طی سنوات آتی می‌باشد.

ه) بازپرداخت تسهیلات تنفس خوراک صندوق توسعه ملی، پس از دوره تنفس مطابق مقررات صندوق صورت می‌گیرد.

و) مجوزهای موضوع این قانون به‌استثنای طرح‌های بهینه‌سازی و ارتقای پالایشگاه‌های موجود صرفاً برای سواحل کشور صادر می‌شود.

ز) دولت مجاز است در هنگام اعطای تعهد تنفس خوراک، قرارداد دریافت بخشی از درآمد حاصل از فروش فرآورده‌های طرح‌ها را به‌صورت ماهانه متناسب با مبلغ بازپرداخت اقساط، جهت تسویه بدهی از آن طرح اخذ کند و یا پس از بهره‌برداری از طرح، سهام سهامداران شرکت مجری طرح را تا سقف مبلغ

تنفس خوراک اخذ نماید.

ماده (۴) - تأمین مالی طرح‌ها با رعایت شرایط زیر صورت می‌گیرد:

الف) سهامداران شرکت مجری موظفند حداکثر یک سال پس از دریافت مجوز، نسبت به واگذاری حداقل سی درصد (۳۰٪) سهم شرکت مجری از طریق عرضه سهام یا از طریق صندوق سرمایه‌گذاری پروژه در چارچوب قوانین مربوطه و یا انتشار اوراق بهادار قابل تبدیل به سهام اقدام کنند؛ در غیر این صورت وزارت نفت موظف است نسبت به ابطال مجوز خوراک آنها اقدام کند.

ب) تأمین مالی از طریق ابزارها و نهادهای مالی بازار سرمایه و تضمین بازپرداخت اصل و فرع مبالغ سرمایه‌گذاری شده توسط مردم طبق قواعد و مقررات سازمان بورس و اوراق بهادار صورت می‌گیرد. همچنین جهت تسهیل در فرایند تأمین مالی از این طریق وزارت نفت و شرکت‌های تابعه در چارچوب ماده (۱۲) قانون رفع موانع تولید رقابت‌پذیر و ارتقای نظام مالی کشور با اصلاحات و الحاقات بعدی مصوب ۱۳۹۴/۲/۱، بیمه‌ها و بانک‌های مجاز زیر نظر بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران نیز می‌توانند پس از تأیید سازمان بورس و اوراق بهادار به‌عنوان رکن ضامن ایفای نقش کنند.

ج) آن دسته از دارایی‌هایی که تأمین مالی آنها از طریق صندوق سرمایه‌گذاری پروژه جهت عرضه به عموم مردم صورت می‌گیرد از پرداخت عوارض نقل و انتقال معاف می‌باشند.

ماده (۵) - وزارت نفت موظف است در زمان اعطای مجوز طرح، نسبت به اعطای مجوزهای ذیل برای واحدهای مشمول این قانون اقدام کند:

الف) مجوز صادرات فراورده‌های تولیدی

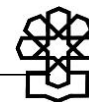
ب) مجوز تأمین نفت خام به‌عنوان خوراک مصرفی پس از اتمام دوره تنفس خوراک با رعایت مصالح کشور در صورت درخواست متقاضی

ماده (۶) - وزارت نفت مکلف است ظرف مدت دو ماه پس از تصویب این قانون، آیین‌نامه اجرایی آن را به تصویب هیئت وزیران برساند.

قانون فوق مشتمل بر ۶ ماده در جلسه علنی روز دوشنبه مورخ بیست و چهارم تیرماه یک هزار و سیصد و نود و هشت مجلس شورای اسلامی تصویب شد و در تاریخ ۱۳۹۸/۵/۱۶ به تأیید شورای نگهبان رسید.

۲. بررسی شاخص‌های کلیدی مرتبط با بخش‌های نفت و گاز طی سال‌های ۱۳۹۹-۱۳۹۶

در این بخش تصویری اجمالی از عملکرد شاخص‌های کلیدی بخش‌های نفت و گاز ارائه شده است.

۲-۱. حجم کل ذخایر هیدروکربوری مایع

در سال ۲۰۱۹ ایران به لحاظ ذخایر اثبات شده نفت پس از کشورهای ونزوئلا، عربستان و کانادا در رتبه چهارم قرار گرفته و ۹ درصد از ذخایر نفت جهان را در اختیار دارد. به لحاظ میزان ذخایر اثبات شده گاز پس از روسیه در رتبه دوم جهان قرار داشت.^۱ همچنین ایران با دارا بودن حدود ۱۳ درصد از ذخایر نفت اوپک، در میان کشورهای عضو پس از ونزوئلا و عربستان سعودی رتبه سوم را به خود اختصاص داده است.

حجم کل ذخایر هیدروکربوری مایع کشور طی سال‌های ۱۳۹۶-۱۳۹۸ در جدول ۲ ارائه شده است. مطابق آمار جدول حجم کل ذخایر نفت خام، مایعات^۲ و میعانات گازی^۳ در سال ۱۳۹۶، معادل ۲۴۵/۷۴ میلیارد بشکه معادل نفت خام بوده که این میزان در سال ۱۳۹۸ به ۲۴۵/۹۵ میلیارد بشکه معادل نفت خام رسیده و تغییر محسوسی در حجم ذخایر هیدروکربوری مایع طی این سال‌ها دیده نشده است.

جدول ۲. حجم کل ذخایر هیدروکربوری مایع کشور (ذخیره نهایی) طی سال‌های ۱۳۹۶ تا ۱۳۹۸

عنوان	واحد	۱۳۹۶	۱۳۹۷	۱۳۹۸*
نفت خام	میلیارد بشکه معادل نفت خام	۱۸۲/۳۲	۱۸۲/۵۱	۱۸۲/۵۱
مایعات و میعانات گازی		۶۳/۴۲	۶۳/۴۳	۶۳/۴۴
کل ذخایر هیدروکربوری مایع کشور		۲۴۵/۷۴	۲۴۵/۹۴	۲۴۵/۹۵

مأخذ: مؤسسه مطالعات بین‌المللی انرژی، معاونت برنامه‌ریزی و نظارت بر منابع هیدروکربوری، ترازنامه هیدروکربوری کشور، سال ۱۳۹۷
* گزارش عملکرد وزارت نفت به کمیسیون انرژی تیرماه ۱۳۹۹.

با توجه به آمار جدول ۲، مجموع ذخایر نهایی نفت خام کشور در پایان سال ۱۳۹۸، حدود ۱۸۲/۵۱ میلیارد بشکه بوده که نسبت به سال‌های ۱۳۹۶ و ۱۳۹۷ تغییر محسوسی نداشته است.

عمر ذخایر هیدروکربوری مایع ۱۰۸ سال برآورد شده است.^۴ در واقع عمر ذخایر یا ضریب ذخایر به تولید، بدین معناست که در صورت تداوم تولید نفت در سطح فعلی و ثابت بودن حجم ذخایر تثبیت شده، کشور تا ۱۰۸ سال آینده، نفت برای تولید خواهد داشت.

1. <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2020-oil.pdf>

۲. مایعات گازی تحت عنوان (NGL)، هیدروکربن‌های مایع یا مایع شده‌ای هستند که در تجهیزات جداسازی یا واحدهای فراوری گاز از گاز طبیعی به‌دست می‌آیند. این مایعات مصارف متفاوتی همچون افزایش بازیافت نفت در چاه‌های نفت، فراهم ساختن مواد خام برای مجتمع‌های پتروشیمی و غیره دارند. مایعات گاز طبیعی معمولاً از گازهای همراه تحویل شده به کارخانه‌های گاز و گاز مایع به‌دست می‌آیند. مایعات گازی تولید کارخانه‌های گاز و گاز مایع ناحیه مارون، اهواز، کرنج، پارس، گچساران و بی بی حکیمه که عمدتاً شیرین هستند در مجتمع پتروشیمی بندر امام خمینی به‌عنوان خوراک به مصرف می‌رسند و مایعات گازی تولیدی کارخانه‌های گاز و گاز مایع ناحیه آغاچاری نیز به نفت خام تزریق می‌شوند.

۳. میعانات گازی ترکیبات هیدروکربوری هستند که از مایعات نفتی سبک به همراه گاز تشکیل شده‌اند. گازهای غنی گنبدی و سازندی و گاز میادین مستقل گازی در کارخانه‌های گاز و گاز مایع و پالایشگاه‌های شهید هاشمی‌نژاد، فجر جم، پالایشگاه سرخون، پالایشگاه پارسیان، نمرذایی سراج، نمرذایی گورزین و پالایشگاه‌های فازهای مختلف پارس جنوبی که به وسیله دستگاه‌های تفکیک‌کننده‌ای که بر سر چاه‌ها و یا مراکز جمع‌آوری در میادین گازی نصب می‌شوند، به‌دست می‌آیند. سپس بخشی از آن تحویل پالایشگاه‌های نفت می‌گردد تا به‌عنوان خوراک در پروسه پالایشی وارد شود و بخش دیگر آن صادر و مقداری نیز به نفت خام صادراتی تزریق می‌شود. بخش اعظم میعانات گازی میادین مستقل توسط شرکت ملی نفت ایران صادر می‌شود. میعانات گازی صادر شده عمدتاً از ناحیه نار، کنگان، پارس جنوبی و پارسیان است و صادرات مایعات گازی مازاد بر مصرف از مناطق نفت‌خیز جنوب از طریق بندر ماهشهر صورت می‌گیرد.

۴. وزارت نیرو، معاونت امور برق و انرژی، دفتر برنامه‌ریزی و اقتصاد کلان برق و انرژی، وزارت نیرو، ترازنامه انرژی سال ۱۳۹۷.

ایران به منظور حفظ جایگاه خود در بازارهای بین‌المللی باید در سال‌های آتی با اولویت قرار دادن فعالیت‌های اکتشافی بر ذخایر متعارف، به ذخایر غیرمتعارف خود در مناطق البرز مرکزی، قالی‌کوه و زردکوه استان لرستان و دشت مغان آذربایجان نیز توجه کند. کارشناسان اکتشاف ایران تخمین می‌زنند که ذخایر گسترده‌ای از شیل نفتی و شیل گازی در شمال و جنوب کشور وجود دارد. در این راستا، وزارت نفت در نظر دارد فعالیت‌های اکتشاف خود را در خصوص این منابع غیرمتعارف در سه زیرمجموعه شیل نفتی، شیل گازی و هیدرات‌های گازی دنبال کند.

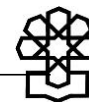
با توجه به اطلاعات مندرج در ترازنامه انرژی سال ۱۳۹۷، اولین پروژه شیل نفتی در قالی‌کوه لرستان در دست اجراست.

۲-۲. اکتشاف و حفاری چاه‌های نفت

براساس سیاست‌های بالادستی (سیاست‌های کلی نظام، سیاست‌های اقتصاد مقاومتی و سند ملی راهبرد انرژی کشور) یکی از راهبردهای بخش نفت، گسترش اکتشاف نفت و گاز به‌عنوان پشتوانه تولید نفت و گاز کشور است.

اکتشاف نفت و گاز نقش بسیار مهمی در حفظ توان تولید نفت و گاز کشور، جایگزینی مخازن جدید و همچنین افزایش ذخایر هیدروکربوری کشور دارد. براساس ماده (۴۸) قانون برنامه ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، وزارت نفت موظف است تمهیدات لازم را برای استفاده از ظرفیت‌ها و توانمندی‌های شرکت‌های بخش خصوصی و تعاونی و نهادهای عمومی غیردولتی برای سرمایه‌گذاری در فعالیت‌های اکتشاف، تولید و بهره‌برداری (نه مالکیت) میادین نفت و گاز به‌ویژه میادین مشترک در چارچوب سیاست‌های کلی اصل (۴۴) قانون اساسی به‌عمل آورد. عملیات اکتشاف میادین نفتی در سال ۱۳۹۷ به شناسایی ۲۷۵۸/۸ میلیون بشکه نفت خام، ۷۵/۳ میلیارد مترمکعب گاز همراه و ۱۶۰/۴ میلیون بشکه مایعات و میعانات گازی منجر شد. علت تفاوت در میزان اکتشاف نفت خام بین سال‌های ۱۳۹۵ الی ۱۳۹۷ کاهش برنامه اکتشاف در حوزه است، به عنوان مثال در سال ۱۳۹۵ تنها یک چاه نفتی جدید با حجم نفت درجا اولیه ۹۱ میلیون به بهره‌برداری رسیده، اما در سال ۱۳۹۷ با کشف دو مخزن گورپی و ایلام در میدان نفتی چشم خوش به ترتیب ۶۴۰ و ۱۷۲۳ میلیون بشکه به حجم نفت خام اکتشافی اضافه شده است.^۱ در جداول ۳ و ۴ میزان اکتشاف و حفاری از میادین نفتی را در سال‌های ۱۳۹۵ الی ۱۳۹۷ آورده شده است.

۱. شرکت ملی نفت ایران، مدیریت اکتشاف، گزارش عملکرد مدیریت اکتشاف شرکت ملی نفت ایران در دولت‌های یازدهم و دوازدهم.

جدول ۳. اکتشاف میادین نفتی در سال‌های ۱۳۹۵ الی ۱۳۹۷

سال	نفت خام (میلیون بشکه)	گاز همراه (میلیارد متر مکعب)	مایعات و میعانات (میلیون بشکه)	ضریب جایگزینی نفت خام*
۱۳۹۵	۹۱	۵۰۲/۷	۱۸۸/۴	۰/۱
۱۳۹۶	۱۱۰	۱۱۳/۱	۳۵/۳	۰/۱
۱۳۹۷	۲۷۵۸/۸	۷۵/۳	۱۶۰/۴	۲/۳

مأخذ: وزارت نیرو، معاونت امور برق و انرژی، دفتر برنامه‌ریزی و اقتصاد کلان برق و انرژی، وزارت نیرو، ترازنامه انرژی سال ۱۳۹۷.
* ضریب جایگزینی نفت خام: نسبت بین ذخیره در جای اولیه نفت خام به تولید نفت خام در هر سال است.

جدول ۴. فعالیت‌های حفاری میادین نفتی در سال‌های ۱۳۹۵ الی ۱۳۹۷

سال	کل حلقه چاه (تعداد)	متر از (متر)
۱۳۹۵	۱۹۳	۲۹۳۶۰۶
۱۳۹۶	۱۵۹	۲۵۴۲۶۹
۱۳۹۷	۱۳۵	۱۹۳۷۳۸

مأخذ: همان.

۲-۳. حجم ذخایر گازی کشور

در سال ۱۳۹۷، بالغ بر ۲۲ میدان فعال گازی در منطقه خشکی و دریایی کشور بوده که ۱۸ میدان آن شامل میادین مستقل، سازندی، گنبدی در مناطق خشکی و ۴ میدان مستقل گازی و سازندی در مناطق دریایی فعال بوده است.^۱ حجم کل ذخایر گازی کشور در سال‌های ۱۳۹۶-۱۳۹۸ در جدول ۵ ارائه شده است. در سال ۱۳۹۸ میزان کل ذخایر نهایی گاز طبیعی نسبت به سال ۱۳۹۷ تغییری نداشته و در حدود ۳۸/۷۳ تریلیون مترمکعب بوده است.^۲ اما ذخایر قابل استحصال گاز طبیعی بین سال‌های ۱۳۹۶ الی ۱۳۹۸ با کاهش بالغ بر ۰/۷۸ درصدی همراه بوده است.

جدول ۵. ذخایر نهایی گاز کشور طی سال‌های ۱۳۹۶ تا ۱۳۹۸

عنوان	واحد	۱۳۹۶	۱۳۹۷	۱۳۹۸*
ذخایر نهایی	تریلیون متر مکعب	۳۸/۷۱	۳۸/۷۳	۳۸/۷۳
ذخایر قابل استحصال		۳۳/۳۳	۳۳/۰۷	۳۳/۰۷

مأخذ: مؤسسه مطالعات بین‌المللی انرژی، معاونت برنامه‌ریزی و نظارت بر منابع هیدروکربوری، ترازنامه هیدروکربوری کشور، سال ۱۳۹۷.
* گزارش عملکرد وزارت نفت به کمیسیون انرژی، تیرماه ۱۳۹۹.

از جمله چالش‌های صنعت گاز ایران، پایین بودن ضریب بازیافت مخازن، بالا بودن عمر مخازن گاز و افت تولید طبیعی آنها، محدودیت در دسترسی به منابع مالی بین‌المللی و محدودیت دسترسی به

۱. وزارت نیرو، معاونت امور برق و انرژی، دفتر برنامه‌ریزی و اقتصاد کلان برق و انرژی، وزارت نیرو، ترازنامه انرژی سال ۱۳۹۷.
۲. مؤسسه مطالعات بین‌المللی انرژی، معاونت برنامه‌ریزی و نظارت بر منابع هیدروکربوری، ترازنامه هیدروکربوری کشور، سال‌های ۱۳۹۶ و ۱۳۹۷، گزارش عملکرد وزارت نفت به کمیسیون انرژی تیرماه ۱۳۹۹.

فناوری‌های نوین، کمبود شدید منابع مالی برای توسعه طرح‌های بخش انرژی و غیره است.

۴-۲. اکتشاف چاه‌های گازی

از مهم‌ترین اولویت‌های وزارت نفت در دوره دوازدهم اکتشاف چاه‌های گازی است که نقش مهمی در حفظ توان تولید گاز از طریق کشف و جایگزینی مخازن جدید و همچنین افزایش ذخایر کشور و ارتقای جایگاه ایران در میان کشورهای تولیدکننده گاز دارد.

در سال ۱۳۹۷، چهار میدان جدید با حجم گاز خشک قابل استحصال ۱۷ میلیارد مترمکعب کشف شده است. این میداین شامل:

- میدان آغار با گاز خشک قابل استحصال ۱۳/۶۹ میلیارد مترمکعب
- میدان مرزی مشترک مینو با گاز خشک قابل استحصال ۰/۴۹ میلیارد مترمکعب
- مخازن گورپی میدان چشمه خوش با گاز خشک قابل استحصال ۰/۷۲ میلیارد مترمکعب
- مخازن بنگستان میدان چشمه خوش با گاز خشک قابل استحصال ۲/۰۵ میلیارد مترمکعب

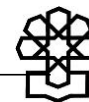
۵-۲. روند تولید، مصرف، واردات و صادرات نفت و گاز

در جدول ۶ روند تغییرات برخی از شاخص‌های کلیدی بخش‌های نفت و گاز طی سال‌های ۱۳۹۹-۱۳۹۶ ارائه شده است.

جدول ۶. عملکرد شاخص‌های کلیدی بخش‌های نفت و گاز طی سال‌های ۱۳۹۹-۱۳۹۶

ردیف	نام بخش	عنوان شاخص	واحد	۱۳۹۶	۱۳۹۷	۱۳۹۸	۱۳۹۹
۱	نفت	تولید	میلیون بشکه در روز	۳/۸۶	۳/۵۵	۲/۳۶	-
۲		رشد	درصد	-	-۸	-۳۳/۵	-
۳		صادرات**	میلیون بشکه در روز	۲/۰	۱/۸۵	۰/۶۵	-
۴		رشد	درصد	-	-۷/۵	-۶۴/۸۶	-
۵	گاز	تولید	میلیون مترمکعب در روز	۸۴۴/۹	۸۵۷/۹	۹۳۲/۹	۸۷۸/۹*
۶		رشد	درصد	-	۱/۵۴	۸/۷۴	-
۷		مصرف	میلیون مترمکعب در روز	۵۲۱/۶۷	۵۴۵/۴	-	۷۰۱/۰*
۸		رشد	درصد	-	۴/۵۵	-	-
۹		صادرات	میلیون مترمکعب در روز	۳۶/۲۴	۳۸/۱۰	۴۴/۱۱	۴۶/۳*
۱۰		رشد	درصد	-	۵/۱۳	۱۵/۷۷	-
۱۱		واردات	میلیون مترمکعب در روز	۱۰/۵۸	۵/۸	-	-
۱۲		رشد	درصد	-	-۴۵/۲۱	-	-

مأخذ: مؤسسه مطالعات بین‌المللی انرژی، معاونت برنامه‌ریزی و نظارت بر منابع هیدروکربوری، ترازنامه هیدروکربوری کشور، سال‌های ۱۳۹۶ و ۱۳۹۷، مؤسسه مطالعات سبحان، «نقد و بررسی عملکرد دولت در بخش نفت، گاز و پتروشیمی»، شهریورماه ۱۳۹۹، گزارش عملکرد وزارت نفت به کمیسیون انرژی تیرماه ۱۳۹۹. * آمار مربوط به تولید، صادرات و مصرف گاز تا بهمن ماه سال ۱۳۹۹، مربوط به نامه شماره ۸۲/۱۲۲۶۸ مورخ ۱۳۹۹/۱۲/۹ اطلاعات دریافتی از معاونت برنامه‌ریزی وزارت نفت است.

– روند تولید و صادرات نفت خام در کشور

همان‌گونه که پیش‌تر اشاره شد، میزان تولید و صادرات نفت خام طی سال‌های ۱۳۹۶ الی ۱۳۹۸ به دلیل محدودیت‌های بین‌المللی و کاهش تقاضا روند کاهشی داشته است.

میزان تولید نفت در سال‌های ۱۳۹۴ و ۱۳۹۵ (دوره پسابرجام) با روند افزایشی همراه بوده و در سال ۱۳۹۶ نیز، به حدود ۳/۸۶ میلیون بشکه در روز افزایش یافت، اما با شروع مجدد تحریم‌های یکجانبه میزان تولید نفت خام در سال ۱۳۹۸ با کاهش ۳۳/۵ درصدی نسبت به سال ۱۳۹۷ همراه بوده و به حدود ۲/۳۶ میلیون بشکه در روز رسید.

نفت خام تولیدی مناطق خشکی کشور، ضمن تأمین خوراک پالایشگاه‌های بندرعباس، آبادان، کرمانشاه، شیراز، اصفهان، اراک، تهران و تبریز، جهت صادرات نیز استفاده می‌شود. همچنین نفت خام تولیدی مناطق دریایی بهرگان، خارک و سیری برای صادرات و منطقه لاوان نیز پس از تأمین خوراک پالایشگاه لاوان، صادر می‌شود.

یکی از مشکلات پیش روی صنعت نفت کشور، بالا بودن عمر مخازن نفتی و افزایش سهم تولید نفت سنگین و فوق‌سنگین در سبد تولید نفت خام کشور است که طبق بند «ث» ماده (۴۸) برنامه ششم، به منظور افزایش ضریب بازیافت مخازن کشور، برنامه جامع صیانتی و ازدیاد برداشت از مخازن هیدروکربوری باید در دستور کار دولت قرار می‌گرفت، اما این امر میسر نشده است.

با توجه به آمار مندرج در جدول ۶، میزان صادرات نفت خام کشور در سال ۱۳۹۸ در مقایسه با سال ۱۳۹۷ با کاهش بیش از ۶۴/۸ درصدی روبه‌رو بوده است. این کاهش نتیجه اعمال مجدد تحریم‌های نفتی علیه کشور بوده است. از دیگر مشکلات پیش روی صنعت نفت کشور، فقدان امنیت تقاضا در صادرات نفت خام و بازارهای بلندمدت و نبود مشتریان راهبردی است که این امر می‌بایست با دیپلماسی فعال اقتصادی احیا می‌شد.

– روند تولید گاز غنی در کشور

آمار مندرج در جدول ۶ بیانگر آن است که میزان تولید گاز غنی کشور در سال ۱۳۹۸ (با متوسط رشد سالیانه بیش از ۵/۰۷ درصدی نسبت به سال ۱۳۹۶) معادل ۹۳۳ میلیون مترمکعب در روز بوده است که این رشد ناشی از بهره‌برداری و برداشت از فازهای جدید میدان گازی پارس جنوبی بوده است.

در سال ۱۳۹۲ ایران در تولید گاز در رده چهارم و بعد از کانادا قرار داشت، اما هم‌اکنون به دنبال افزایش تولید در میدان گازی پارس جنوبی، ایران (۶/۱ درصد) پس از آمریکا و روسیه (به ترتیب ۲۳ و ۱۷ درصد) در رتبه سوم کشورهای تولیدکننده گاز جهان قرار گرفته است.^۱ تولید در صنعت گاز با چالش‌های متعددی مواجه است از جمله:

۱. وزارت نفت، گزارش «توسعه و تولید از میدان گازی پارس جنوبی»، شهریورماه ۱۳۹۹.

- بوروکراسی‌های اداری،
- عملیاتی نبودن و زمان‌بر بودن قراردادها و ضمانتنامه‌ها،
- برخی مصوبه‌ها و دستورالعمل‌های دست‌وپاگیر،
- مشکلات بانکی،
- شرایط سیاسی بین‌المللی و منطقه‌ای حاکم،
- نوسانات نرخ ارز.

- روند واردات و صادرات گاز در کشور

از جمله برنامه‌های وزارت نفت (شرکت ملی گاز) افزایش صادرات گاز طبیعی به بازارهای منطقه‌ای و بین‌المللی بوده است. تا پایان سال ۱۳۹۷، ایران از ترکمنستان و آذربایجان گاز طبیعی وارد و به ترکیه، عراق، آذربایجان، نخجوان و ارمنستان گاز صادر می‌کرد. براساس آمار موجود در حال حاضر تنها مقصد گاز صادراتی ایران، کشورهای عراق و ترکیه هستند.

واردات گاز طبیعی کشور در سال ۱۳۹۷، روزانه حدود ۵/۸ میلیون مترمکعب بوده که نسبت به سال ۱۳۹۶ تقریباً ۴۵ درصد کاهش داشته که علت آن قطع واردات گاز از ترکمنستان به ایران بوده است.^۱ صادرات گاز کشور به علت مسائلی چون تحریم، بالا بودن میزان مصرف نسبت به تولید، تأخیر در بهره‌برداری طرح‌های توسعه تولید گاز به خصوص فازهای جدید پارس جنوبی در سال‌های اخیر فراز و نشیب‌های زیادی داشته است. گفتنی است با اینکه ایران براساس آمار اوپک اولین و برپایه گزارش بی‌پی دومین ذخایر گاز طبیعی جهان را در اختیار دارد، نتوانسته سهم مناسب خود را از تجارت جهانی گاز به دست آورد. با این حال آمارها نشان می‌دهد که مجموع صادرات گاز در سال ۱۳۹۸ نسبت به سال ۱۳۹۷ با رشد ۱۵ درصدی همراه بوده و به حدود ۴۴ میلیون مترمکعب در روز رسیده است.^۲

۲-۶. تولید و مصرف فراورده‌های عمده نفتی

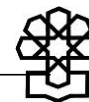
بخش پالایش نفت ایران، با ۱۰ پالایشگاه داخلی به منظور تأمین نیازهای انرژی داخلی کشور، تأمین بخشی از خوراک صنایع و واحدهای پتروشیمی و صادرات مقداری از فراورده‌های مازاد بر مصرف داخلی فعالیت دارد.

متوسط خوراک مصرفی (نفت خام و میعانات گازی) پالایشگاه‌های کشور طی سال‌های ۱۳۹۶، ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸ به ترتیب حدود ۱۸۱۹، ۱۹۳۱ و ۲۱۳۵ هزار بشکه معادل نفت خام در روز بوده است.^۳ در جدول

۱. مؤسسه مطالعات بین‌المللی انرژی، معاونت برنامه‌ریزی و نظارت بر منابع هیدروکربوری، ترازنامه هیدروکربوری کشور، سال ۱۳۹۷.

۲. همان.

۳. شرکت ملی پالایش و پخش فراورده‌های نفتی ایران، «گزارش جامع روند توسعه صنعت پالایش نفت خام و میعانات گازی کشور»، آذر ماه ۱۳۹۹

۷ مقدار تولید پنج فراورده اصلی کشور در سال‌های ۱۳۹۶ الی ۱۳۹۸ نشان داده شده است. در سال ۱۳۹۶ میزان تولید پنج فراورده اصلی (گاز مایع، بنزین موتور، نفت سفید، نفت گاز و نفت کوره) حدود ۲۴۵ میلیون لیتر در روز بوده که میزان آن در سال ۱۳۹۸ با افزایش ۱۹ درصدی نسبت به سال ۱۳۹۶ (افزایش ۱۱/۵ درصدی نسبت به سال ۱۳۹۷) به ۲۹۱ میلیون لیتر در روز رسیده است. در این بین، با توجه به نمودار ۱، تولید بنزین بیشترین میزان درصد رشد و نفت سفید، بیشترین میزان درصد کاهش تولید را داشته‌اند.

در مورد تولید فراورده‌های نفتی و الگوی پالایشی در ایران باید اشاره کرد که اجرای طرح کیفی‌سازی پالایشگاه‌های اراک و تهران باعث بهبود الگوی پالایشی کشور شد. هرچند به نظر می‌رسد به دلایلی از جمله عدم پیچیدگی به کار گرفته شده در تکنولوژی پالایشگاه‌های کشور^۱ نبود انگیزه کافی و بسترهای مناسب برای فعالیت بخش خصوصی در تولید فراورده به سبب نبود نهاد تنظیم‌گری و فنی و در نهایت تأخیر در اجرای کیفی‌سازی پالایشگاه‌ها، الگوی پالایشی کشور هنوز فاصله زیادی با متوسط جهانی دارد. شایان ذکر است، در تولید فراورده‌های سنگین (نفت کوره) با توجه به آمار آژانس بین‌المللی انرژی در سال ۲۰۱۸ میزان تولید نفت کوره ایران معادل ۲۲ میلیون تن بوده که تولید این فراورده در کل جهان برابر ۴۳۰ میلیون تن بوده است. شایان توجه است که حدود ۵ درصد تولید نفت کوره در جهان را به خود اختصاص داده است.^۲

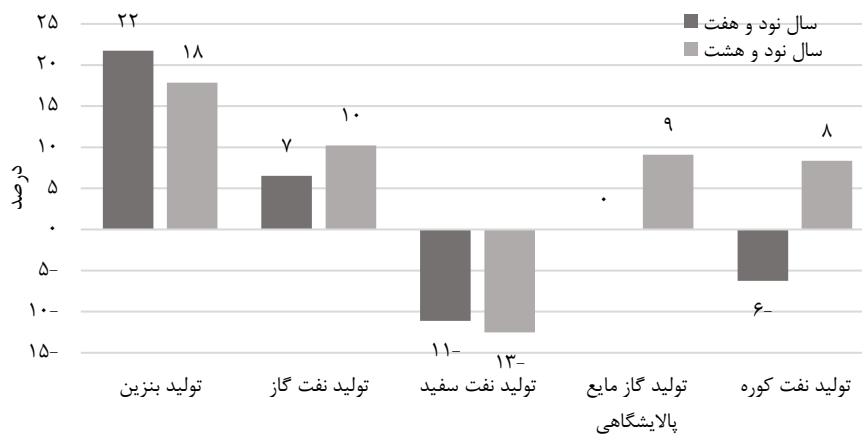
جدول ۷. مقدار تولید پنج فراورده اصلی کشور در سال‌های ۱۳۹۶ الی ۱۳۹۸

سال	واحد	۱۳۹۶	۱۳۹۷	۱۳۹۸
خوراک نفت خام پالایشگاه‌ها	هزار بشکه در روز	۱۶۸۵	۱۶۵۸	۱۷۱۶
		۱۳۴	۲۷۳	۴۱۹
تولید بنزین	میلیون لیتر در روز	۶۹	۸۴	۹۹
تولید نفت گاز		۹۲	۹۸	۱۰۸
تولید نفت سفید		۹	۸	۷
تولید گاز مایع پالایشگاهی		۱۱	۱۱	۱۲
تولید نفت کوره		۶۴	۶۰	۶۵
مجموع پنج فراورده اصلی		۲۴۵	۲۶۱	۲۹۱
تغییرات تولید سالیانه		درصد	-	۶/۵۳

مأخذ: وزارت نفت، گزارش «جامع روند توسعه صنعت پالایش نفت خام و میعانات گازی کشور»؛ سال ۱۳۹۹، مؤسسه مطالعات سبحان، «نقد و بررسی عملکرد دولت در بخش نفت، گاز و پتروشیمی»، شهریورماه ۱۳۹۹.

۱. عامل مهم در اقتصادی کردن صنایع تبدیل پالایشگاهی، کیفیت و سطح تکنولوژی یا به عبارت دیگر درجه پیچیدگی (اندیس نلسون) پالایشگاه‌هاست. گفتنی است پالایشگاه‌ها هر چه درجه پیچیدگی بالاتری داشته باشند محصولات کم‌ارزش مانند نفت کوره و وکیوم باتوم کمتری تولید می‌کنند و سودآوری پالایشگاه‌ها به شدت افزایش می‌یابد. در مورد پالایشگاه‌های ایران درصد تولید نفت کوره و وکیوم باتوم نسبت به کل فراورده‌ها بالاست و حدود ۲۰ درصد تولید فراورده را به خود اختصاص داده است.

نمودار ۱. درصد رشد پنج فراورده اصلی کشور بین سال‌های ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸

مأخذ: محاسبات نگارنده

درصد استحصال پنج فراورده اصلی در جدول ۸ آمده است. براساس آمار ترازنامه هیدروکربوری ۱۳۹۷، در این سال روزانه بیش از ۳۰۰ هزار مترمکعب انواع فراورده نفتی در کشور تولید شده که ۷۸/۹۸ درصد آن به تولید نفت گاز، نفت کوره و بنزین موتور اختصاص داده شده است.

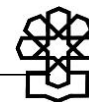
جدول ۸. روند تولید فراورده‌های اصلی (۱۳۹۶ و ۱۳۹۷)

سال	خوراک (نفت خام و میعانات گازی) (هزار بشکه در روز)	سهم هریک در الگوی پالایش (درصد)				
		گاز مایع	بنزین	نفت سفید و سوخت هوایی	نفت گاز	نفت کوره سبک
۱۳۹۶	۱۸۱۹/۳۸	۳/۷۱	۲۳/۸۳	۵/۱۳	۳۱/۷۶	۲۲/۴
۱۳۹۷	۱۹۳۰/۱۵	۳/۶۲	۲۷/۴۳	۴/۱۶	۳۱/۹۱	۱۹/۶۴
رشد ۱۳۹۷ به ۱۳۹۶	۶/۰۹	۳/۵۲	۲۲/۷	-۱۴/۳	۶/۵۹	-۵/۴۶

مأخذ: مؤسسه مطالعات بین‌المللی انرژی، معاونت برنامه‌ریزی و نظارت بر منابع هیدروکربوری، ترازنامه هیدروکربوری کشور، سال ۱۳۹۷.

با توجه به آمار جدول ۹، میزان مصرف پنج فراورده اصلی کشور در سال ۱۳۹۷ حدود ۴۵۷/۴ میلیون بشکه معادل نفت خام بوده که نسبت به سال ۱۳۹۶ (۴۲۹/۹ میلیون بشکه معادل نفت خام)، حدود ۶/۴ درصد افزایش داشته است.^۱

۱. مؤسسه مطالعات بین‌المللی انرژی، معاونت برنامه‌ریزی و نظارت بر منابع هیدروکربوری، ترازنامه هیدروکربوری کشور، سال ۱۳۹۷.

جدول ۹. مقدار مصرف پنج فراورده اصلی کشور در سال‌های ۱۳۹۶ الی ۱۳۹۷

تغییرات ۱۳۹۷ به ۱۳۹۶	سهم از کل	۱۳۹۷	۱۳۹۶	واحد	فراورده/ سال
۱۰/۳۵	۳۷/۳۲	۱۷۸/۷۵	۱۶۱/۹۹	میلیون بشکه معادل نفت خام	بنزین
۶/۹۸	۴۲/۴۸	۲۰۳/۴۶	۱۹۰/۱۸		نفت گاز
-۱۴/۲۲	۴/۹۵	۱۴/۲۹	۱۶/۴۶		نفت سفید
-۳/۶۸	۳/۱۲	۱۴/۹۴	۱۵/۵۱		گاز مایع پالایشگاهی
۰/۷۹	۹/۶۳	۴۶/۱۲	۴۵/۷۶		نفت کوره
۶/۴	۹۷/۶	۴۵۷/۳۹	۴۲۹/۹		مجموع مصرف پنج فراورده
۳/۱۲	-	۴۶۸/۳۵	۴۵۴/۱۴		مجموع مصرف کل فراورده‌های نفتی

مأخذ: مؤسسه مطالعات بین‌المللی انرژی، معاونت برنامه‌ریزی و نظارت بر منابع هیدروکربوری، ترازنامه هیدروکربوری کشور، سال ۱۳۹۷.

۲-۷. وضعیت واردات و صادرات فراورده‌های نفتی

در جدول ۱۰ میزان واردات و صادرات فراورده‌های نفتی در سال‌های ۱۳۹۶ و ۱۳۹۷ ارائه شده است. برای تأمین کمبود فراورده‌های نفتی، مقادیری از آنها از طریق واردات جبران می‌شود که روند آن طی سال‌های ۱۳۹۶ الی ۱۳۹۷ برحسب نیاز داخلی متغیر بوده است. در سال ۱۳۹۶ روزانه ۲۵/۳۵ میلیون بشکه معادل نفت خام بنزین (معمولی و سوپر) وارد کشور شده است. این رقم در سال ۱۳۹۷ برابر ۹/۰۷ میلیون بشکه معادل نفت خام بوده که نسبت به عدد متناظر خود در سال گذشته با کاهش بیش از ۱۷۹ درصدی روبه‌رو بوده است^۱ و دلیل آن تکمیل پروژه‌های ستاره خلیج فارس، بندر عباس و تبریز می‌باشد که به ازای هر کدام از این پالایشگاه‌ها به ترتیب ۳۳ میلیون لیتر، ۱۲ میلیون لیتر و ۳ میلیون لیتر در روز به ظرفیت تولید بنزین با کیفیت یورو ۴ و یورو ۵ اضافه شده است.^۲

جدول ۱۰. میزان کل واردات و صادرات فراورده‌های نفتی طی سال‌های ۱۳۹۶-۱۳۹۷

۱۳۹۷	۱۳۹۶	واحد	شرح
۹/۰۷	۲۵/۳۵	میلیون بشکه معادل نفت خام	واردات
۱۰۰/۷	۱۳۶/۲۴		صادرات

مأخذ: مؤسسه مطالعات بین‌المللی انرژی، معاونت برنامه‌ریزی و نظارت بر منابع هیدروکربوری، ترازنامه هیدروکربوری کشور، سال ۱۳۹۷

با توجه به آمار مندرج در جدول ۱۱، صادرات فراورده‌های نفتی در سال ۱۳۹۷ برابر ۱۰۰/۷ میلیون بشکه معادل نفت خام بوده که نسبت به سال ۱۳۹۶ با کاهش ۲۶ درصدی روبه‌رو بوده که علت اصلی آن کاهش در صادرات نفت کوره است. صادرات نفت کوره به علت کاهش تولید این فرآورده در اثر ارتقا پالایشگاه‌ها (جدول ۸) و افزایش مصرف داخلی صورت گرفته است. باین‌حال ایران یکی از بزرگ‌ترین صادرکنندگان نفت کوره در سطح منطقه و جهان است.

۱. همان.

۲. گزارش عملکرد وزارت نفت به کمیسیون انرژی تیرماه ۱۳۹۹.

جدول ۱۱. میزان صادرات فراورده‌های نفتی طی سال‌های ۱۳۹۶-۱۳۹۷

شرح	واحد	۱۳۹۶	۱۳۹۷	درصد تغییرات سال ۱۳۹۷ به سال ۱۳۹۶
نفت کوره	میلیون بشکه معادل نفت خام	۱۱۸/۴۳	۹۱/۴۹	-۲۲/۷۵
نفت گاز		۱۴/۷۸	۸/۸۷	-۹۱/۱۳
نفت سفید		۰/۰	۰/۰۲	-
گاز مایع*		۰/۲۶	۰/۱۹	-۲۶/۰۷
سوخت جت		۰/۰۲۲	۰/۰۶۵	۱۹۵
بنزین موتور		۰	۰/۱	-
نفتا		۲/۷۷	-	-

*ارقام صادرات گاز مایع در این جدول صرفاً شامل فروش صادراتی شرکت ملی پالایش و پخش فراورده‌های نفتی ایران است.

۸-۲. تلفات فراورش، تبدیل و انتقال و توزیع انرژی

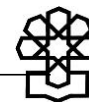
در جدول ۱۲ مقدار کل تلفات حاصل از سیستم‌های فراورش نفت، گاز و تلفات تبدیل، انتقال و توزیع انرژی نشان داده شده است. کل تلفات مجاز و غیرمجاز انرژی کشور با وجود نامشخص بودن تلفات در برخی بخش‌های عملیاتی مانند بخش‌های تولید و صادرات نفت خام در سال ۱۳۹۷ حدود ۳۷۴/۹۲ میلیون بشکه معادل نفت خام معادل ۱۶ درصد از انرژی اولیه (حدود ۲۳۴۳ میلیون بشکه معادل نفت خام) بوده است که این میزان نسبت به عدد متناظر خود در سال ۱۳۹۶ (۳۷۷/۲۰ میلیون بشکه معادل نفت خام معادل ۱۷/۵۵ درصد از انرژی اولیه (۲۱۴۹ میلیون بشکه معادل نفت خام)) کاهش بسیار ناچیزی داشته است. بر این اساس، اقدام در جهت کاهش آن با اجرای طرح‌های مؤثر، نظارت مستمر بر چرخه عملیات و همچنین تعمیرات به‌موقع فرایندهای عملیاتی ضروری است. بخشی از ناکارایی‌ها در کاهش تلفات عرضه انرژی در کشور به نبود تمرکز در ساختار انرژی کشور برمی‌گردد. متأسفانه در بخش بهینه‌سازی مصرف انرژی نیز در کشور تمرکز لازم وجود ندارد.

جدول ۱۲. کل تلفات سیستم‌های فراورش، تبدیل و انتقال و توزیع انرژی

(میلیون بشکه معادل نفت خام)

تلفات	۱۳۹۶	۱۳۹۷
کل تلفات	۳۷۷/۲۰	۳۷۴/۹۲
درصد تلفات به عرضه انرژی اولیه (درصد)	۱۷/۵۵	۱۵/۹۹

مأخذ: همان.

۳. بررسی عملکرد کلی دولت دوازدهم در بخش نفت و گاز بر اساس قانون برنامه پنج ساله ششم توسعه و قوانین مرتبط

در این بخش به بررسی عملکرد دولت در برخی اسناد و قوانین مرتبط با حوزه صنعت نفت و گاز (سند و قانون برنامه ششم توسعه، رفع موانع تولید رقابت و ارتقای نظام مالی کشور و حمایت از توسعه صنایع پایین دستی نفت خام و میعانات گازی با استفاده از سرمایه‌گذاری مردمی) با توجه به اهداف و وظایفی که برعهده داشته پرداخته می‌شود. شایان ذکر است که این اطلاعات گزارش عملکرد برگرفته از گزارش‌های عملکردی ارائه شده از سوی وزارت نفت و ترازنامه هیدروکربوری است.

۳-۱. عملکرد اهداف سند برنامه ششم توسعه

یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌هایی که برای تحقق اسناد بالادستی نظام وجود دارد، اجرای برنامه‌های توسعه در قالب زمانبندی مشخص است. در همین راستا برنامه پنج‌ساله ششم توسعه اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی در تاریخ ۱۳۹۵/۱۲/۲۵ به تصویب رسید. اهداف کلان و کمی بخش انرژی در سند راهبرد برنامه ششم توسعه تعیین شده است.

با توجه به نقش مهمی که نفت و گاز در اقتصاد کشور دارد، تکالیفی در سند و قانون برنامه ششم توسعه برای دولت در نظر گرفته شده که در جدول ۱۳ تکالیف قانونی برخی از این شاخص‌ها و عملکرد آن ارائه شده است.

جدول ۱۳. اهداف کمی برخی از شاخص‌های بخش نفت و گاز کشور در سند برنامه ششم توسعه (۱۳۹۵-۱۳۹۹)

۱۳۹۹	۱۳۹۸	۱۳۹۷	۱۳۹۶	۱۳۹۵	واحد	شاخص
۴/۳۸	۴/۰۰	۳/۹۶	۳/۸۷	۳/۴۶	میلیون بشکه در روز	تولید نفت خام (اهداف برنامه)
*	۲/۳۶	۳/۵۵	۳/۸۶	۳/۷		عملکرد
۱۰۱۲	۱۰۰۲	۹۱۰	۷۶۳	۶۸۸	هزار بشکه در روز	تولید میعانات گازی (اهداف برنامه)
*	*	۷۷۳/۱۴	۷۷۹/۴۶	۷۱۹/۶		عملکرد
۱۰۸۰	۸۹۰	۶۷۰	۵۶۵	۳۴۰	هزار بشکه در روز	تولید نفت خام از میادین مشترک (اهداف برنامه)
۶۰۱	۵۱۰	۳۷۰	۳۳۵	۲۱۵		عملکرد
۱۲۸۷	۱۱۸۰	۱۰۹۵	۱۰۰۰	۸۶۹	میلیون مترمکعب در روز	گاز غنی تولیدی (اهداف برنامه)
*	۹۳۲/۹	۸۵۷/۹	۸۴۴/۹	۷۱۸/۹		عملکرد
۷۵۰	۷۵۰	۷۵۰	۶۸۳	۵۶۷	میلیون مترمکعب در روز	تولید گاز از میادین مشترک (میدان پارس جنوبی) (اهداف برنامه)
۶۳۰	۵۶۰	۵۳۱/۹۳	۴۹۶/۳۴	۴۲۴/۱۲		عملکرد
۲/۴۷	۲/۴۷	۲/۵	۲/۴۹	۲/۲۵	میلیون بشکه در روز	صادرات نفت خام و میعانات گازی (اهداف برنامه)
*	۰/۶۵	۱/۸۵	۲	۲/۰۹		عملکرد**
۲۲۵	۱۸۷/۲	۱۵۲/۸	۹۳/۹	۲۷/۷	میلیون مترمکعب در روز	صادرات گاز طبیعی (اهداف برنامه)
*	۴۴/۱۱	۳۸/۱۰	۳۶/۲۴	۲۴/۷۸		عملکرد

مأخذ: سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، سند برنامه ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۵-۱۳۹۹) سال انتشار ۱۳۹۴. مؤسسه مطالعات بین‌المللی انرژی، معاونت برنامه‌ریزی و نظارت بر منابع هیدروکربوری، ترازنامه هیدروکربوری کشور، سال ۱۳۹۷. گزارش عملکرد وزارت نفت به کمیسیون انرژی تیرماه ۱۳۹۹. مؤسسه مطالعات سبحان، «نقد و بررسی عملکرد دولت در بخش نفت، گاز و پتروشیمی»، شهریورماه ۱۳۹۹، شرکت مهندسی و توسعه نفت.
* اطلاعات در دسترس نمی‌باشد.
** شامل عملکرد صادرات نفت خام است و عدد صادرات میعانات در آن درج نشده است.

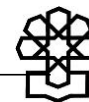
۳-۲. قانون برنامه ششم توسعه

ماده (۴۴)

الف) دولت مکلف است به منظور افزایش ارزش افزوده انرژی و تکمیل زنجیره ارزش و کاهش شدت انرژی «مصرف انرژی برای واحد تولید» در طول اجرای قانون برنامه اقدامات زیر را انجام دهد:

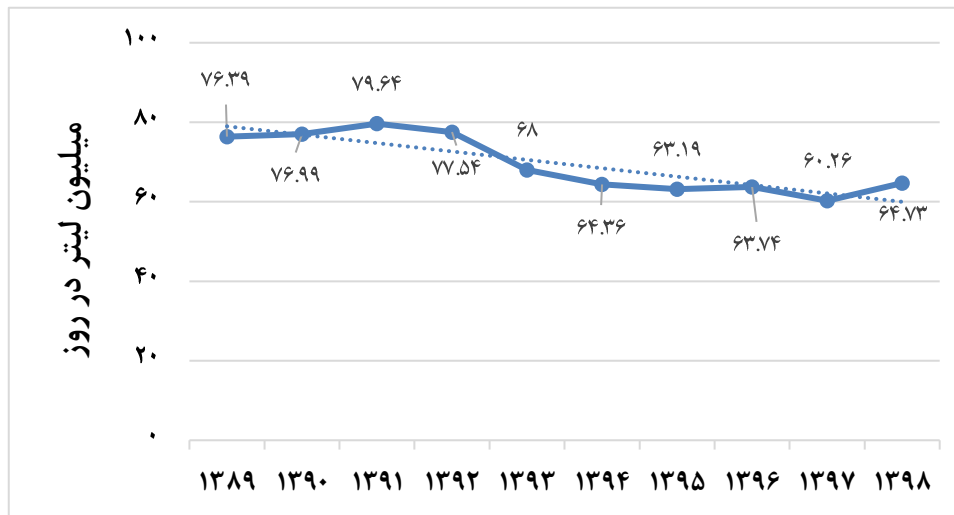
۲. تسهیلات لازم برای ایجاد ظرفیت پالایش مقدار دو میلیون و هفتصد هزار بشکه در روز نفت خام و میعانات گازی با ضریب پیچیدگی بالا توسط بخش غیردولتی را به‌نحوی برنامه‌ریزی و اجرا کند تا ترکیب تولید فراورده آنها اساساً به محصولات سبک‌تر و میان‌تقطیر اختصاص یابد و سهم نفت کوره در الگوی پالایش از ده درصد (۱۰٪) بیشتر نشود.

اهداف: تکلیف دولت بر افزایش ارزش افزوده انرژی و تکمیل زنجیره ارزش و کاهش شدت انرژی «مصرف انرژی برای واحد تولید» با ایجاد ظرفیت پالایش مقدار دو میلیون و هفتصد هزار بشکه در روز نفت خام و میعانات گازی با ضریب پیچیدگی بالا و کاهش سهم تولید نفت کوره در الگوی پالایش کشور.

عملکرد: نمودار ۲ تولید نفت کوره در پالایشگاه‌های کشور طی سال ۱۳۸۹ الی ۱۳۹۸ را نشان می‌دهد.

نمودار ۲. روند تولید نفت کوره در پالایشگاه‌های کشور طی سال ۱۳۸۹ الی ۱۳۹۸

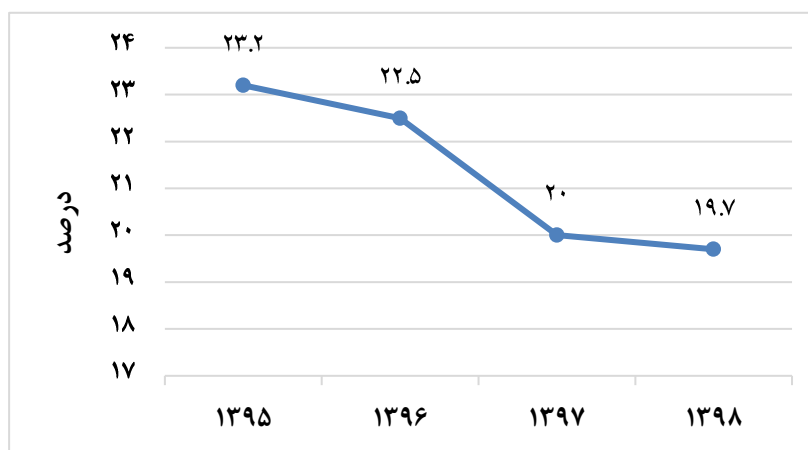

مأخذ: معاونت برنامه‌ریزی وزارت نفت، ۱۳۹۹.

با اجرای پروژه‌های بهینه‌سازی الگوی پالایشی در کشور، تولید نفت کوره طی سال‌های ۱۳۸۹ تا ۱۳۹۸ با کاهش بیش از ۱۱ میلیون لیتر در روز روبه‌رو بوده است.

نمودار ۳. سهم تولید نفت کوره از کل فراورده‌های نفتی در پالایشگاه‌های کشور

طی سال ۱۳۹۵ الی ۱۳۹۸

مأخذ: همان.

– سیاست‌ها و برنامه‌های کاهش تولید نفت کوره

• طرح کنونی ارتقای کیفیت و کمیت ظرفیت پالایشگاهی کشور

مطابق گزارش معاونت برنامه‌ریزی وزارت نفت، طرح توسعه و تثبیت ظرفیت پالایشگاه آبادان، با سرمایه‌گذاری قریب به ۲/۳ میلیارد دلاری، طراحی و اجرای بخش اول آن در حال انجام است. در نتیجه اجرای کامل این طرح علاوه بر ارتقای کیفیت بنزین تولیدی پالایشگاه به یورو ۴ و نفت گاز تولیدی پالایشگاه به یورو ۵، تولید فرآورده کم ارزش نفت کوره در این پالایشگاه حدود ۱۵ درصد کاهش خواهد یافت.

در ضمن، طرح ارتقای کیفی و کاهش نفت کوره (upgrading) پالایشگاه‌های تهران، اصفهان (شروع مراحل اجرایی واحد گوگردزایی نفت کوره به عنوان فاز نخست طرح)، بندرعباس، تبریز، آبادان و احداث واحدهای کک‌سازی پالایشگاه‌های امام خمینی (ره) شازند اراک و بندرعباس (در قالب طرح upgrading) طراحی و درست اجرا می‌باشد که خلاصه آن در جدول ۱۴ آمده است.

جدول ۱۴. طرح‌های ارتقای ظرفیت پالایشگاهی

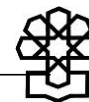
برآورد سرمایه گذاری		هدف کمی	عنوان طرح
میلیارد تومان	میلیارد دلار		
۳۲۰۰	۲/۳	ساخت یک پالایشگاه ۲۱۰ هزار بشکه در روز در محل فعلی پالایشگاه آبادان	توسعه و تثبیت ظرفیت پالایشگاه آبادان - فاز اول
-	-	شروع مراحل اجرایی واحد گوگردزایی نفت کوره به‌عنوان فاز نخست طرح Upgrading	طرح ارتقای کیفی و کاهش نفت کوره (Upgrading) پالایشگاه تهران، اصفهان
-	-	در قالب طرح Upgrading	بندر عباس، تبریز، آبادان و احداث واحدهای کک‌سازی پالایشگاه امام خمینی و بندر عباس

مأخذ: معاونت برنامه‌ریزی وزارت نفت، ۱۳۹۹.

• طرح توسعه صنعت پالایش نفت خام و میعانات گازی

اظهار نظر کارشناسی: با توجه به جز «۲» بند «الف» ماده (۴۴) قانون برنامه ششم تا پایان این برنامه دولت مکلف به ارتقای ضریب پیچیدگی پالایشگاه‌ها و کاهش سهم تولید نفت کوره در الگوی پالایش کشور به کمتر از ۱۰ درصد بوده است. اما آنچه که از گزارش عملکرد وزارت نفت برداشت می‌شود، این است که در اجرای این جز ناموفق بوده است. شاخص پیچیدگی پالایشگاه‌های ایران ۵ است و در مقابل متوسط جهانی آن که برابر ۷ و متوسط کشورهای توسعه‌یافته که مقدار ۹ را دارا می‌باشند، نیاز توجه ویژه به این فاکتور ضروری است.

با توجه به نمودار ۲ و ۳ تا پایان سال ۱۳۹۸ تولید و سهم نفت کوره پالایشگاه‌های کشور از کل فرآورده‌های نفتی ۶۴/۷۳ میلیون لیتر در روز و ۱۹/۷ درصد است و که این مقادیر در سال ۱۳۹۵ برابر با

۶۳/۱۹ میلیون لیتر در روز و ۲۳/۲ درصد بوده است. بنابراین، روند توسعه و ارتقا پالایشگاهی رو به بهبود بوده است ولی بسیار کند است و تا سهم تکلیفی ۱۰ درصدی نفت کوره فاصله زیادی دارد. اجرای طرح کیفی‌سازی پالایشگاه‌های اراک و تهران، باعث بهبود الگوی پالایشی کشور شده است، اما به دلیل عدم پیچیدگی به کار گرفته شده در تکنولوژی پالایشگاه‌های کشور، نبود انگیزه کافی و بسترهای مناسب برای فعالیت بخش خصوصی در تولید فرآورده به سبب نبود نهاد تنظیم‌گری و فنی و در نهایت تأخیر در اجرای کیفی‌سازی پالایشگاه‌ها، الگوی پالایشی کشور هنوز فاصله زیادی با متوسط جهانی دارد. بر اساس آمار آژانس بین‌المللی انرژی متوسط سهم تولید بنزین در پالایشگاه‌های جهان در سال ۲۰۱۹ معادل ۲۴ درصد اعلام شده است. این در حالی است که متوسط سهم تولید بنزین در پالایشگاه‌های ایران حدود ۲۷ درصد در همان سال می باشد که نشان می دهد فناوری‌های رایج در تولید فرآورده‌های سبک ایران تفاوت زیادی با متوسط جهانی ندارد. شایان ذکر است، هرچند سهم تولید نفت کوره در سال‌های اخیر (نمودار ۳) روند کاهشی داشته است، اما با توجه به آمار آژانس بین‌المللی انرژی (در سال ۲۰۱۸) میزان تولید نفت کوره ایران حدود ۵ درصد تولید نفت کوره در جهان را به خود اختصاص داده است که عدد قابل توجهی است.

ماده (۴۵)

وزارتخانه‌های نفت و نیرو موظفند با همکاری سایر دستگاه‌های اجرایی ذی‌ربط، برنامه اجرایی «طرح جامع انرژی کشور» را تا پایان سال اول اجرای قانون برنامه در چارچوب قوانین مربوطه و در راستای سند ملی راهبرد انرژی کشور مصوب شورای عالی انرژی کشور، تهیه کنند و به تصویب هیئت وزیران برسانند.

اهداف: وزارت نفت و نیرو موظف به تهیه برنامه اجرایی «طرح جامع انرژی» هستند.

عملکرد: برنامه اجرایی طرح جامع انرژی کشور در جلسه مورخ ۱۳۹۹/۱/۲۴ به تصویب هیئت وزیران رسیده است.

اظهار نظر کارشناسی: در خصوص عملکرد این ماده نکات ذیل قابل بیان است:

طبق ماده (۴۵) برنامه پنج ساله توسعه ششم، وزارتخانه‌های نفت و نیرو موظفاند با همکاری سایر دستگاه‌های اجرائی ذی‌ربط، برنامه اجرائی «طرح جامع انرژی» را تا پایان سال اول اجرای قانون برنامه در چارچوب قوانین مربوطه و در راستای سند ملی راهبرد انرژی کشور مصوب شورای عالی انرژی کشور، تهیه کنند و به تصویب هیئت وزیران برسانند. بر این اساس برنامه اجرایی طرح جامع انرژی در تاریخ ۹۹/۱/۲۴ به تصویب هیئت وزیران رسید. این برنامه اجرایی در سال انتهایی برنامه ششم و با کمبودهای جدی و بدون سند پشتیبان تدوین شده است.

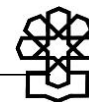
- اهداف کمی این برنامه اجرایی همان اهداف کمی ذکر شده در بخش امور زیربنایی (انرژی) سند برنامه ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران است.
- برنامه اجرایی «طرح جامع انرژی» در سال ۱۳۹۹ به تصویب رسیده است، در حالی که اهداف کمی آن از سال ۱۳۹۶ تا سال ۱۴۰۰ است، بنابراین با این اتفاق کلیت و مفهوم برنامه اجرایی به منظور چشم‌انداز پیش رو زیر سؤال رفته است.
- در بخش انرژی‌های تجدیدپذیر، راهبردها و اهداف کمی به طور کلی بیان شده است و نوع منبع اولیه و سهم از کل آن طی بازه زمانی مدنظر در راستای افزایش تولید انرژی مشخص نیست. همچنین در بخش توسعه انرژی هسته‌ای نیز برنامه‌ای کامل وجود ندارد.
- بر اساس سند ملی راهبردی، زغال سنگ نیز جزء منابع اولیه انرژی است و برای این حامل انرژی نیز لازم است برنامه‌ریزی شود، در حالی که در برنامه اجرایی هیچ اشاره‌ای به این حامل انرژی نشده است. در این برنامه به اهداف کلان ذیل که در «سند ملی راهبردی» آورده شده، پرداخته نشده است:
 - بند «ب» - ردیف ۶- تمرکز سیاستگذاری، تدوین راهبردها و اتخاذ تصمیمات در بخش انرژی کشور شامل نفت، گاز، برق، انرژی‌های تجدیدپذیر، هسته‌ای و زغال سنگ حرارتی.
 - بند «ب» - ردیف ۱۱- کارآمدتر سازی سازمانی تولیدکنندگان و عرضه‌کنندگان انرژی کشور متناسب با ساختار شرکت‌های پیشرو در این عرصه.
 - بند «ب» - ردیف ۱۲- تغییر نگاه به نفت و گاز و درآمدهای حاصل از آن، از منبع تأمین بودجه عمومی به منابع و سرمایه‌های زاینده اقتصادی با تأکید بر اقتصاد منابع تجدیدپذیر.
 - بند «ب» - ردیف ۱۳- واقعی کردن قیمت حامل‌های انرژی برای تولیدکنندگان انرژی.

ماده (۴۸)

دولت مکلف است:

الف) کلیه طرح‌های جمع‌آوری، مهار، کنترل و بهره‌برداری از گازهای همراه تولید و مشعل در کلیه میادین نفتی و تأسیسات صنعت نفت را با تعیین نرخ عادلانه خوراک آنها ظرف مدت حداکثر سه ماه از تاریخ لازم‌الاجرا شدن این قانون از طریق فراخوان به مردم و بخش غیردولتی واگذار نماید به‌گونه‌ای که تا پایان برنامه حداقل نود درصد (۹۰٪) گازهای مشعل مهار و کنترل شده باشد.

اهداف: دولت مکلف است به اجرای طرح‌های جمع‌آوری، مهار، کنترل و بهره‌برداری از گازهای همراه تولید و مشعل در همه میادین نفتی و تأسیسات صنعت نفتی.

عملکرد:

جدول ۱۵ طرح‌های تعریف شده به منظور جمع‌آوری گازهای همراه در دولت دوازدهم را نشان می‌دهد. این جدول براساس گزارشات واصله از وزارت نفت تهیه و تدوین شده است.

جدول ۱۵. طرح‌های جمع‌آوری گازهای همراه توسط دولت دوازدهم

درصد پیشرفت	طرح
راه‌اندازی واحدهای NGI	
۴۰ درصد تا پایان سال ۱۳۹۸	طرح گاز و گاز مایع ۳۱۰۰
۶۵ درصد تا پایان سال ۱۳۹۹	طرح گاز و گاز مایع ۳۲۰۰
پیش‌بینی تکمیل احداث کارخانه اواخر سال ۱۴۰۰	کارخانه گاز مایع خارک
طرح‌های جمع‌آوری گازهای همراه نفت	
درصد پیشرفت مطالعات مقدماتی بیدبند ۹۷ درصد تا سال ۱۳۹۹ درصد پیشرفت مطالعات مقدماتی پتروشیمی مارون ۲۰ درصد تا سال ۱۳۹۹	طرح بیدبند خلیج فارس و پتروشیمی مارون
در مرحله بررسی	توافقنامه واگذاری گازهای همراه مسجد سلیمان به پتروپالایش بختیاری
جمع‌آوری ۵۶ میلیون مترمکعب گاز مشعل و تولید میعانات گازی و گاز سبک از آن تا پایان سال ۱۳۹۸	طرح فروش گازهای مشعل شرکت ملی مناطق نفت‌خیز جنوب (شرکت تامکار)
جمع‌آوری ۱۲ میلیون فوت مکعب در روز گاز مشعل از بهمن سال ۱۳۹۸	طرح جمع‌آوری گازهای مشعل میدان مارون شرکت ملی مناطق نفت‌خیز جنوب
جمع‌آوری ۱۰ میلیون فوت مکعب در روز گاز مشعل از بهمن سال ۱۳۹۸، در مرحله نصب تجهیزات	طرح جمع‌آوری گازهای مشعل میدان منصوری شرکت ملی مناطق نفت‌خیز جنوب
قرارداد در سال ۱۳۹۸ منعقد شده است.	طرح فروش گازهای مشعل شرکت نفت مناطق مرکزی
قرارداد در سال ۱۳۹۸ منعقد شده است.	طرح فروش گازهای مشعل شرکت اروندان
میزان گازهای سوزانده شده از ۴ به ۳/۸ میلیون مترمکعب در روز کاهش یافته است.	مجتمع گازی پارس جنوبی (جمع‌آوری گاز سوزانده شده) در پالایشگاه‌های اول تا هشتم پارس جنوبی (فاز ۱ تا ۱۰ و ۱۵ تا ۱۸ و ۲۱-۲۰)
میزان گاز سوزانده شده از ۲/۴۸ به ۱/۰۷ میلیون مترمکعب در روز کاهش یافته است.	مجتمع گازی پارس جنوبی (میزان مجموع فلرینگ) در پنج پالایشگاه اول پارس جنوبی (فاز ۱ تا ۱۰ و ۱۵ تا ۱۸ و ۲۱-۲۰)

مأخذ: معاونت برنامه‌ریزی وزارت نفت، ۱۳۹۹.

اظهار نظر کارشناسی: در این ماده با بیان مواردی همچون تعیین نرخ عادلانه برای گازهای همراه نفت، حضور سرمایه‌گذار بخش خصوصی و تعاونی و در نظر گرفتن مدت زمانی مشخص برای فراخوان فروش گازهای همراه نفت تلاش شده است تا نسبت به مواد قانونی برنامه‌های توسعه گذشته در مورد جمع‌آوری گازهای همراه نفت کمی مؤثرتر و عملی‌تر باشد، ولی تجارب گذشته در مورد جمع‌آوری گازهای همراه نفت سوزانده شده و قوانین برنامه‌های توسعه نشان می‌دهد که اجرایی شدن برنامه‌های جمع‌آوری گازهای همراه نفت نیاز به قانون جامع، کامل و مختص این نوع گازها دارد تا مکملی برای قوانین برنامه‌های توسعه از قبیل ماده (۴۸) قانون برنامه ششم توسعه باشد. برای مثال در برنامه‌های سوم، چهارم و پنجم مقرر شده بود تا به ترتیب ۵۵، ۷۴/۷ و ۸۱/۵ درصد از گازهای همراه جمع‌آوری شود، ولی در عمل چنین اهدافی محقق نشده است. یکی از دلایل عدم تحقق این اهداف برنامه‌های توسعه در زمینه جمع‌آوری گازهای همراه نفت سوزانده شده، نبود قانون مختص گازهای همراه نفت است.

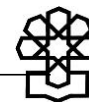
همچنین سیاست وزارت نفت در این زمینه کماکان انفعالی و فاقد برنامه‌ریزی منسجم و عزم جدی برای سامان دادن به این معضل است. درحالی‌که در کشورهای دیگر جهان با بهره‌برداری از این گاز یا حداقل تزریق آن به مخزن بخش قابل توجهی از اتلاف جلوگیری می‌شود.

برای بررسی عملکرد دقیق این وزارت در مورد هر یک از طرح‌ها و پروژه‌های مذکور سه فاکتور میزان جمع‌آوری گاز همراه، سال بهره‌برداری و درصد پیشرفت پروژه از اهمیت بسزایی برخوردار است که در برخی موارد مانند طرح‌های جمع‌آوری گازهای همراه در شرق کارون و جمع‌آوری گازهای مشعل پالایشگاه‌های منطقه پارس جنوبی این فاکتورهای ارزیابی به‌طور دقیق مشخص نشده است و گزارش‌های عملکردی حاکی از آن است که تحرکاتی در حد مطالعات مقدماتی و یا قراردادی صورت گرفته است.

ماده (۴۸)

دولت مکلف است:

ب) به‌منظور افزایش خدمات سوخت‌رسانی به کشتی‌ها (بانکرینگ) و خدمات جانبی آن در خلیج فارس و دریای عمان ضمن انجام حمایت‌های لازم از بخش غیردولتی در خرید شناورهای مخصوص، قیمت‌گذاری فرآورده، شرایط، تسهیلات، مشوق‌ها و صدور مجوزهای مورد نیاز برای توسعه صنعت سوخت‌رسانی به کشتی‌ها را به‌نحوی انجام دهد که ضمن رشد حداقل ده درصد (۱۰٪) سالانه، سهم کشور از بازار سوخت‌رسانی به کشتی‌ها در منطقه خلیج فارس و دریای عمان در پایان برنامه حداقل به پنجاه درصد (۵۰٪) برسد.

اهداف: توسعه صنعت سوخت‌رسانی به کشتی‌ها، توسعه سهم کشور از بازار سوخت‌رسانی به کشتی‌ها در منطقه خلیج فارس و دریای عمان در پایان برنامه.

عملکرد: در بند «ب» ماده (۴۸) قانون برنامه ششم توسعه کشور بر انجام حمایت‌های لازم از بخش غیردولتی برای ارائه خدمات سوخت‌رسانی به کشتی‌ها (بانکرینگ) تأکید شده بود اما در حال حاضر هنوز تنها متولی آن امور بین‌الملل شرکت ملی نفت ایران است. همچنین به دلیل اعمال مجدد تحریم‌ها در سال‌های اخیر انجام این تکلیف دچار اختلال شده است. در جدول ذیل مقادیر مصرف سوخت کشتی‌های خارجی در دوره زمانی سال‌های ۱۳۹۵ تا ۱۳۹۷ به شرح ذیل است:

جدول ۱۶. سوخت تحویلی به کشتی‌های خارجی

سال	واحد	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷
سوخت کشتی‌های بین‌المللی (نفت کوره)	هزار مترمکعب در سال	۴۷۵۶	۱۹۳۴	۱۲۴۸/۳۰	۱۵۶۲/۹۳
سوخت کشتی‌های بین‌المللی (نفت گاز)		۲۹۹/۳	۲۶۸/۶	۲۹۷/۴۸	۲۶۱/۳۴
جمع	میلیون بشکه معادل نفت خام در سال	۳۵/۴۸	۱۵/۳	۱۰/۶۵	۱۲/۶۵
تغییرات	درصد	-	-۵۷	-۳۰/۳	۱۸/۷۸

مأخذ: مؤسسه مطالعات بین‌المللی انرژی، معاونت برنامه‌ریزی و نظارت بر منابع هیدروکربوری، ترازنامه هیدروکربوری کشور، سال ۱۳۹۷.

اظهار نظر کارشناسی: ایران به‌رغم برخورداری از مزیت‌های فراوانی نظیر موقعیت ژئوپلیتیکی ممتاز و مرز آبی وسیع و احکام حمایتی (سیاست‌های کلی نظام در بخش انرژی و بند «ب» ماده (۴۸) برنامه ششم توسعه) از فعالیت بخش غیردولتی و همچنین ایجاد زیرساخت‌های کافی در صنعت بانکرینگ، به دلیل ناهماهنگی نهادی و نبود استراتژی مشخص در این زمینه، تاکنون در استفاده از ظرفیت‌های صنعت بانکرینگ موفق نبوده با توجه به این حکم دولت در توسعه صنعت سوخت‌رسانی به کشتی‌ها، باید در مسیر رشد سالیانه حداقل ۱۰ درصدی بانکرینگ پیش می‌رفت، اما در سال ۱۳۹۷ نسبت به سال ۱۳۹۵، با کاهش بیش از ۲۲ درصدی روبه‌رو بوده در سال ۱۳۹۷، ارزش بازار فعال بانکرینگ در منطقه خلیج فارس بیش از ۳۰ میلیارد دلار برآورد شده که ۲۷ میلیارد دلار آن سهم کشور امارات بوده و بندر فجیره امارات با ظرفیت سوخت‌رسانی سالیانه بیش از ۱۶ میلیون تن به کشتی‌ها، بزرگ‌ترین بندر خلیج فارس در زمینه انجام فعالیت‌های مرتبط با بانکرینگ محسوب می‌شود. در حالی که سهم ایران از بازار بانکرینگ منطقه حدود ۳ میلیارد دلار (حدود ۱۱ درصد درآمد منطقه خلیج فارس)

بوده است.^۱ در مسیر توسعه این صنعت در ایران چالش‌های مهمی مانند رقبای بالقوه در منطقه و پیشتازی آنها، مصرف سوخت ال ان جی به جای نفت کوره در کشتی‌ها، نبود عملکرد زنجیره‌ای شرکت‌های بانکرینگ ایرانی، اعمال مجدد تحریم‌ها و... وجود دارد که می‌بایست طی این سال‌ها دولت با اتخاذ سازوکارهای مؤثر و نظام‌مند، راهکاری به‌منظور رفع این موانع و مشکلات می‌اندیشید.

ث) به‌منظور افزایش و ارتقای توان علمی، فناوری و نوآوری در صنعت نفت معادل یک درصد (۱٪) از اعتبارات طرح‌های توسعه‌ای سالیانه شرکت‌های تابعه را در طول اجرای قانون برنامه، جهت ایجاد ظرفیت جذب، توسعه فناوری‌های اولویت‌دار نفت، گاز و پتروشیمی و انرژی‌های تجدیدپذیر و به‌کارگیری آنها در صنایع مرتبط و ارتقای فناوری‌های موجود و بومی‌سازی آنها و کاهش شدت مصرف انرژی ضمن مبادله موافقتنامه با سازمان اختصاص دهد و گزارش عملکرد این بند را سالیانه به کمیسیون‌های انرژی و آموزش، تحقیقات و فناوری مجلس شورای اسلامی ارائه نماید.

همچنین به‌منظور افزایش ضریب بازیافت مخازن کشور در طول اجرای قانون برنامه به میزان یک درصد (۱٪) از طریق وزارت نفت طی سال اول اجرای این قانون، برنامه جامع صیانتی و ازدیاد برداشت از مخازن هیدروکربوری را با رعایت اولویت‌بندی مخازن به تفکیک نواحی خشکی و مناطق دریایی تهیه کند و پس از تصویب آن توسط مراجع قانونی، اقدامات لازم را به‌عمل آورد.

هدف ۱: دولت موظف است به ایجاد ظرفیت جذب، توسعه فناوری‌های اولویت‌دار نفت، گاز و پتروشیمی و انرژی‌های تجدیدپذیر و به‌کارگیری آنها در صنایع مرتبط و ارتقای فناوری‌های موجود و بومی‌سازی آنها و کاهش شدت مصرف انرژی.

عملکرد: طرح‌های ۲۲ قرارداد کلان پژوهشی در حوزه ازدیاد برداشت از میادین نفتی با دانشگاه‌ها و پژوهشگاه‌های برتر کشور و نیز طرح‌های توسعه فناوری حوزه اکتشاف میادین نفتی با انعقاد و اجرایی‌سازی پنج قرارداد کلان اکتشاف با دانشگاه‌های کشور به شرح زیر از محل این ماده تأمین اعتبار شده است:

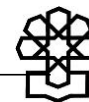
- توسعه فناوری‌های نوین ژئوشیمیایی اکتشافی با تأکید بر مدل‌سازی هیدروکربنی حوضه رسوبی در ناحیه دزفول شمالی،

- توسعه فناوری بهبود تصویرسازی زیرسطحی در اکتشاف منابع هیدروکربنی در حوضه رسوبی کپه داغ،

- کاربرد ژئومکانیک در اکتشاف منابع هیدروکربنی و فناوری‌های نوین حفاری و مهندسی نفت در چاه‌های

اکتشافی،

۱. مرکز پژوهش‌های مجلس، گزارش کارشناسی «بررسی وضعیت صنعت بانکرینگ در ایران: چالش‌ها و فرصت‌های پیش‌رو»، شماره مسلسل ۱۵۸۴۹، اردیبهشت‌ماه ۱۳۹۷.

- توسعه فناوری‌های سنگ‌های کربناته شکاف‌دار در ناحیه دشت آبادان،
- توسعه فناوری‌های نوین ژئوشیمیایی اکتشافی با تأکید بر ژئوشیمی سطحی و زیرسطحی در ناحیه دشت آبادان.

شرکت ملی پالایش و پخش فراورده‌های نفتی ایران:

طبق اعلام وزارت نفت، موافقتنامه طرح پژوهشی شرکت پالایش و پخش تحت عنوان «مطالعه، تحقیق و تدوین دانش فنی مورد نیاز صنعت پالایش و پخش و رفع تنگناهای عملیاتی و افزایش بهره‌وری در حوزه‌های مختلف کشور» در سال ۱۳۹۶ با سازمان برنامه و بودجه کشور مبادله شده است.

شرکت ملی گاز ایران:

در خصوص عملکرد بند «ث» ماده (۴۸)، پروژه مستقلی در ستاد شرکت ملی گاز ایران تعریف شده که انستیتوهای تحقیقاتی ذیل در قالب آن در حال فعالیت هستند:

- انستیتو تحقیقاتی شیرین‌سازی و تصفیه گاز
- انستیتو تحقیقاتی مایع‌سازی گاز طبیعی
- انستیتو تحقیقاتی توربین‌های گازی
- انستیتو تحقیقاتی اندازه‌گیری هوشمند گاز

اظهار نظر کارشناسی: براساس این بند دولت به ایجاد ظرفیت جذب، توسعه فناوری‌های اولویت‌دار

نفت، گاز و پتروشیمی و انرژی‌های تجدیدپذیر و به‌کارگیری آنها در صنایع مرتبط و ارتقای فناوری‌های موجود و بومی‌سازی آنها و کاهش شدت مصرف انرژی موظف است.

با توجه به عملکرد ارائه شده، جهت دستیابی به برخی اهداف مندرج در سند مذکور گام‌هایی برداشته شده است. طرح‌های تعریف شده در بالادست و پایین دست نفت و گاز اگر چه در راستای دستیابی به فناوری‌های اولویت‌دار است ولی فاقد میزان پیشرفت است. در راستای استفاده از انرژی‌های تجدیدپذیر نیز عملکرد حاکی از عدم توفیق در این بخش است. شدت انرژی به عنوان یک شاخص در این ماده آورده شده است که باز در اجرا مغفول مانده است. ذکر این نکته لازم است که با توجه به کمبود منابعی که در کشور در شرایط تحریم وجود داشت باید در اهداف این ماده قانونی اولویت‌گذاری می‌شد و بخصوص توسعه فناوری‌های کلیدی در مباحث ازدیاد برداشت و میادین مشترک (به‌خصوص میدان گازی پارس جنوبی) باید در اولویت باشد.

هدف ۲: وزارت نفت موظف به افزایش ضریب بازیافت مخازن کشور به میزان ۱ درصد در طول

اجرای قانون برنامه از طریق وزارت نفت می‌باشد.

عملکرد: مطالب ارایه شده در ذیل مطابق گزارش عملکرد تهیه شده توسط وزارت نفت می‌باشد.

برای شناخت پتانسیل توسعه و تولید از منابع هیدروکربوری کشور، طی ابلاغیه تاریخ ۱۳۹۶/۶/۱۲ وزیر نفت، خط‌مشی و راهبرد توسعه و بهره‌برداری صیانتی از مخزن‌های نفت و گاز ابلاغ شد تا با توجه

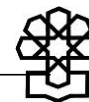
به نتایج مطالعات فوق، برنامه جامع صیانت از میادین تدوین شود.

مطالعه ۹ میدان در شرکت ملی مناطق نفت‌خیز جنوب، مطالعه ۶ میدان در شرکت نفت تصویب شده است. در راهبری و نظارت عملیاتی بر حسن اجرای ابلاغیه در شرکت ملی نفت ایران تشکیل شد و قراردادهای شرکت‌های مشاور جهت مطالعه میدان‌های اولویت‌دار فوق‌الذکر منعقد شده است و این مطالعات در شرکت‌های مشاور در حال انجام است. ضمناً مطالعات گروه دوم از میادین اولویت‌دار شرکت نفت مناطق مرکزی به تصویب هیئت‌مدیره شرکت ملی نفت ایران رسیده و در مرحله انتخاب مشاور قرار دارد. بسته‌های مطالعاتی جدید شرکت‌های ملی مناطق نفت‌خیز جنوب و نفت فلات قاره ایران نیز در مرحله تصویب‌خواهی در هیئت‌مدیره شرکت ملی نفت ایران است.

همچنین برای برنامه‌ریزی اجرایی و سامان‌دهی طرح‌های پژوهشی جهت تولید از ذخایر ثانویه و ثالثیه، مطالعات ۲۰ میدان نفتی و گازی شامل ۵۲ مخزن با ۹ دانشگاه و مؤسسه مطالعاتی برتر وزارت علوم و واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی در پژوهش‌های بالادستی صنعت نفت برای ازدیاد برداشت از مخازن نفتی و گازی موجود از طریق اختصاص مخازن مشخص به هر دانشگاه در دستور کار قرار گرفته است. در فاز اول، مطالعات پژوهشی مرتبط با ۹ میدان آزادگان، سروش، دارخوین، منصوری، کوپال، گچساران، اهواز، بی‌بی حکیمه و کرنج به مراکز فوق‌واگذار شده تا همه مراحل مطالعات فناورانه یک مخزن از ابتدای مطالعه تا انجام تست نهایی میدانی در پنج بسته کاری توسط آنها مدیریت شده و برای بهره‌گیری از تجربیات بین‌المللی، از شرکت‌ها/دانشگاه‌های خارجی صاحب صلاحیت برای مشارکت استفاده کنند که این مطالعات با پیشرفت مطلوب در حال انجام است و به روزآوری و تدوین برنامه‌های جامع ازدیاد برداشت منوط به اتمام مطالعات میادین فوق‌الذکر و مشخص شدن چشم‌اندازهای آتی میادین است.

انستیتوهای مهندسی نفت، تخصیص منابع کافی برای تجهیز آزمایشگاه‌ها از مقدمات این برنامه منظور شد. از جمله دستاوردهای فنی این طرح‌ها می‌توان به شناسایی مشکلات موجود در تولید از این میادین، ارائه راهکارهای فناورانه حل این چالش‌ها و ارائه برنامه‌های اولیه ازدیاد برداشت و افزایش ضریب بازیافت از این میادین، جهت‌دهی به تحقیقات و پژوهش‌های دانشگاهی و ایجاد فضای انگیزشی در جامعه دانشگاهی برای حل مشکلات صنعت نفت کشور اشاره کرد. همچنین در فاز دوم، قراردادهای مربوط به واگذاری تحقیقات و ارائه برنامه‌های ازدیاد برداشت و افزایش ضریب بازیافت از ۱۳ میدان جدید دیگر (شامل ۱۱ میدان نفتی با حجم تقریبی ۱۴ درصد از کل ذخایر نفت در جای کشور و دو میدان گازی تنگ بیجار و پارس جنوبی جمعاً با حجم تقریبی ۴۰ درصد از کل ذخایر گازی کشور) در تاریخ ۱۳۹۹/۶/۳۱ با حدود ۱۰۰۸ میلیارد تومان و ۵۰ میلیون یورو هزینه به دانشگاه‌ها واگذار شد.

شایان ذکر است که پس از برجام و با حضور شرکت‌های بزرگ بین‌المللی در حوزه اکتشاف و تولید نفت

و گاز، تعداد ۴۵ موافقتنامه (HOA)^۱ با مشارکت شرکت‌های ایرانی و خارجی با هدف افزایش تولید با استفاده از روش‌های بهبود و ازدیاد برداشت منعقد شد که چند مورد از آنها از جمله توسعه میدان‌های نفتی سپهر و جفیر و توسعه میدان‌های نفتی آبان و پایدار غرب و نیز توسعه میدان‌های چشمه‌خوش، دالپری و پایدار شرق در چارچوب ماده (۱۲) قانون رفع موانع تولید منجر به عقد قرارداد شده است. همچنین ادامه مذاکرات برای انعقاد قرارداد توسعه سایر میادین برای جذب دانش، فناوری و سرمایه‌گذار در دستور کار شرکت ملی نفت ایران قرار دارد.

علاوه بر این اقدام‌ها، بهبود و ازدیاد برداشت از میادین، اجرای عملیات نگهداشت و بهبود باز یافت تولید از میادین در قالب بسته‌های^۲ EPCF/EPDF برای ۲۹ میدان/ مخزن در فاز اول و پس از آن برای ۶ میدان/ مخزن در فاز دوم در دستور کار این شرکت قرار گرفته است و تاکنون ۲۳ قرارداد، برای نگهداشت تولید میادین موجود با پیمانکاران ایرانی منعقد شده و در حال اجراست. ویژگی مهم این طرح‌ها، تغییر پارادایم در نحوه مدیریت و اجرای طرح‌ها از نظام اجرایی امانی به نظام EPC/EPD است. فهرستی از کالاهای پرمصرف این طرح که امکان ساخت داخل آنها وجود دارد تهیه و پیوست قراردادها شده و پیمانکاران ملزم به سفارش‌گذاری اقلام این فهرست، صرفاً به شرکت‌ها و کارخانه‌های ایرانی شده‌اند. بر این اساس پیش‌بینی می‌شود در پایان اجرای این طرح، سهم ساخت داخل بالغ بر ۸۰ درصد شود.

سایر اقدام‌های انجام شده در حوزه پیشبرد موضوع بهبود و ازدیاد برداشت از میادین هیدروکربوری به شرح ذیل است:

- تزریق گاز در ۹ میدان از میادین نفتی خشکی (میادین بی‌بی حکیمه، پارسی، آغاچاری، کوپال، گچساران، مارون، کرنج، نرگسی و هفتگل) و همچنین بازگردانی گاز در میدان پازنان و تزریق امتزاجی گاز در میدان دارخوین در حال انجام است. در میادین دریایی نیز تزریق آب در ۶ میدان سلمان، سیوند، دنا، اسفند، بلال و درود در حال اجراست.

- برنامه‌ریزی برای به‌کارگیری روش‌های بهبود تولید با زمان اجرای کوتاه‌مدت در برنامه‌های سالیانه اهم اقدام‌های انجام شده در خصوص بهبود وضعیت تولید و افزایش برداشت از میادین (IOR/EOR) به تفکیک شرکت‌های عملیاتی به شرح ذیل ارائه می‌شود:

الف) شرکت ملی مناطق نفت‌خیز جنوب

- کنترل رسوب آسفالتین: مطالعه مستمر و تعریف طرح‌های پژوهشی برای کنترل پدیده رسوب آسفالتین در بسیاری از میادین.

1. Heads of Agreement
2. Engineering, Procurement, Construction and Financing

ب) شرکت ملی مناطق مرکزی ایران

- انجام مطالعات جامع مخازن و لرزه‌نگاری‌های سه‌بعدی: در این خصوص مطالعه میداین سراج، پایدار غرب، سرخون، خشت، سروستان و سعادت‌آباد در دست انجام بوده است. همچنین این شرکت در سال ۱۳۹۶ شرح تأمین و نصب ۲۰ مجموعه پمپ الکتریکی درون چاهی در میداین آبان و پایدار غرب را تهیه و ارسال کرده که بررسی‌های بیشتر به پیشنهاد نصب آزمایشی یک دستگاه پمپ الکتریکی درون چاهی در یکی از چاه‌های میدان پایدار غرب منجر شده است.

ج) شرکت نفت فلات قاره ایران

- نصب، راه‌اندازی و تعمیر دستگاه‌های پمپ درون چاهی برای بهبود و نگهداشت تولید صیانتی از مخازن،
- ادامه انجام مطالعات جامع مخازن و تعریف طرح‌های پژوهشی جهت ازدیاد برداشت.

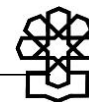
د) شرکت نفت و گاز پارس

- از جمله اقدام‌های این شرکت در راستای ازدیاد برداشت و بهبود تولید از مخازن شامل عملیات تعمیر چاه، مشبک‌کاری فواصل مختلف تولیدی و اسیدکاری چاه‌های موجود برای بهبود تولید کنونی، انعقاد تفاهم‌نامه با دانشگاه‌ها، مراکز فناوری و پژوهشکده‌های مختلف در راستای مطالعات پژوهشی مربوط به ازدیاد برداشت از مخازن است.

ه) شرکت نفت و گاز اروندان

انعقاد تفاهم‌نامه با دانشگاه‌ها و مراکز علمی برای اجرای پروژه‌های پژوهشی شناخت مخزن، ازدیاد برداشت و پیشگیری از رسوب آسفالتین از جمله اقدام‌های این شرکت در راستای تولید صیانتی بوده است.

اظهار نظر کارشناسی: از قرار اطلاع حدود ۶۱ درصد از میدان‌های نفتی کشور در نیمه دوم عمر خود قرار دارند. لذا طبیعی است که با افت فشار مخزن و کاهش تولید مواجه باشند. متوسط ضریب بازیافت مخازن نفتی کشور نشان دهنده میزانی از ذخایر کشور است که امکان برداشت آنها وجود دارد. برنامه‌های ششم توسعه، وزارت نفت را به افزایش یک درصدی متوسط این ضریب در میداین نفتی کشور مکلف کرده است. آنچه از گزارش عملکرد وزارت نفت بر می‌آید انجام یک سری کارهای مطالعاتی است که نتایج آنها هنوز عملیاتی نشده است. بنابراین، به طور کلی برنامه عملیاتی قابل توجهی برای افزایش ضریب بازیافت میداین نفتی و نگهداشت تولید این میداین در طی پنج ساله برنامه ششم صورت نگرفته است. بررسی آمارها (جدول ۱۷) نشان می‌دهد که ضریب بازیافت مخازن نفتی از سال ۱۳۹۲ تا سال ۱۳۹۸ حدود ۵/۲ درصد کاهش داشته است. با توجه به حکم این بند قرار بود تا سال پایانی اجرای برنامه ششم (سال ۱۳۹۹) ضریب بازیافت مخازن کشور به میزان ۱ درصد افزایش یابد، یعنی درصد بازیافت از ۲۸/۵۷ درصد در سال ۱۳۹۵ به ۲۹/۵۷ درصد در انتهای برنامه برسد. اما نه تنها این امر میسر نشده است، بلکه ضریب بازیافت مخازن نفت بین سال‌های ۱۳۹۵ الی ۱۳۹۸ با کاهش ۴ درصدی مواجه بوده است.

همچنین در مورد ضریب بازیافت مخازن گازی در سال‌های برنامه ششم، مقدار آن روند کاهشی به میزان ۰/۹ درصد داشته است که نشان‌گر این است که دولت با اهداف برنامه ششم فاصله دارد.

جدول ۱۷. میزان متوسط ضریب بازیافت مخازن کشور (درصد)

عنوان	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷	۱۳۹۸
ذخایر هیدروکربور مایع	۲۸/۹۲	۲۸/۶۶	۲۸/۵۸	۲۸/۵۷	۲۸/۰۶	۲۸	۲۷/۴۲
ذخایر گاز طبیعی	۷۰/۴۹	۷۰/۰۶	۶۹/۶۲	۶۹/۶۲	۶۹/۲۲	۶۹/۱۷	۶۸/۹۷

مأخذ: وزارت نفت، معاونت برنامه‌ریزی.

در صورت عدم تأمین سرمایه مورد نیاز برای توسعه میداین اکتشافی برای جبران بخشی از افت تولید میداین، میزان تولید نفت کشور به شکل چشمگیری با روند کاهشی مواجه خواهد شد.

(ج)

۱. وزارت نفت موظف است تمهیدات لازم را برای استفاده از ظرفیت‌ها و توانمندی‌های شرکت‌های بخش خصوصی و تعاونی و نهادهای عمومی غیردولتی برای سرمایه‌گذاری در فعالیت‌های اکتشاف، تولید و بهره‌برداری (نه مالکیت) میداین نفت و گاز به‌ویژه میداین مشترک در چارچوب سیاست‌های کلی اصل چهل‌وچهارم (۴۴) قانون اساسی به‌عمل آورد.

۲. وزارت نفت موظف است به ذخایر راهبردی نفت و گاز به‌منظور اثرگذاری در بازار جهانی نفت و گاز با تأکید بر حفظ و توسعه ظرفیت‌های تولید نفت و گاز به‌ویژه در میداین مشترک را تا پایان سال اول اجرای قانون برنامه افزایش دهد.

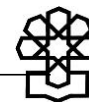
اهداف: وزارت نفت موظف است به ایجاد تمهیدات لازم برای بخش غیردولتی به‌منظور سرمایه‌گذاری در فعالیت‌های صنعت نفت به‌ویژه میداین مشترک، توسعه ظرفیت‌های تولید نفت و گاز به‌ویژه در میداین مشترک.

عملکرد: لیستی از قراردادهای منعقد شده با مشارکت شرکت‌های داخلی برای توسعه میداین نفتی و گازی با تأکید بر افزایش ضریب برداشت/ بازیافت نفت از مخازن توسط وزارت نفت ارائه شده است که به شرح زیر است:

- قرارداد توسعه بخش فراساحل فاز ۱۱ میدان گازی پارس جنوبی با کنسرسیومی متشکل از شرکت‌های توتال، سی‌ان‌پی‌سی و پتروپارس،
- قرارداد طرح بهبود ضریب بازیافت، افزایش تولید و بهره‌برداری از میداین نفتی پایدار غرب و آبان با کنسرسیومی متشکل از شرکت‌های زارویژنفت روسیه و دانا انرژی،

- قرارداد طرح توسعه و بهره‌برداری از میادین نفتی سپر و جفیر با شرکت گسترش انرژی پاسارگاد ایران،
- قرارداد توسعه و بهره‌برداری میادین چشمه خوش، پایدار شرق و دالپری با کنسرسیوم شرکت‌های روسی و ایرانی،
- انعقاد قرارداد توسعه و بهره‌برداری میادین پارسی و پرنج با شرکت مپنا،
- انعقاد قرارداد توسعه میدان گازی بلال به شرکت پتروپارس،
- انعقاد قرارداد توسعه و بهره‌برداری میدان مشترک یاران (شامل یاران شمالی و جنوبی) با شرکت پرشیا،
- انعقاد قرارداد توسعه میدان آزادگان جنوبی برای کارهای باقی‌مانده فاز ۱ طرح توسعه این میدان با شرکت پتروپارس،
- انعقاد قرارداد توسعه میدان مشترک فرزاد با شرکت پتروپارس به منظور استفاده از ظرفیت‌ها و توانمندی‌های شرکت‌های بخش خصوصی و نهادهای عمومی غیردولتی جهت سرمایه‌گذاری در فعالیت‌های تولید از میادین نفت و گاز، طرح نگهداشت و افزایش تولید نفت از میادین در حال بهره‌برداری در دستور کار شرکت ملی نفت ایران قرار گرفته است. این طرح مشتمل بر ۳۳ پروژه در بخش خشکی و دریا با هدف حفظ و افزایش میزان تولید از میادین نفتی در دست بهره‌برداری کشور و اشتغال‌زایی جهت پیمانکاران نفتی، سازندگان تجهیزات و نیروی انسانی متخصص و محلی در طول سه سال تعریف شده است. بنا بر سیاست‌های کلان وزارت نفت و شرکت ملی نفت ایران، در مناقصات پروژه‌های طرح مذکور ترتیبی اتخاذ شده است تا امکان حضور شرکت‌های اکتشاف و تولید ایرانی (۱۷ شرکت)، شرکت‌های داخلی عملیات حفاری (۱۶ شرکت) و شرکت‌های ایرانی دارای گواهینامه طرح و ساخت نوع یک رسته نفت و گاز (۲۲ شرکت) در قالب فهرست بلند مناقصه محدود فراهم شود. در این راستا تاکنون تعداد ۲۳ فقره قرارداد با پیمانکاران داخلی منعقد شده است. در قراردادهای منعقد شده الزامات استفاده حداکثری پیمانکاران اصلی پروژه‌ها از توان و ظرفیت داخلی پیش‌بینی شده است. در این راستا فهرستی از کالاهای پرمصرف این طرح که امکان ساخت داخل آنها وجود دارد تهیه و پیمانکاران ملزم به سفارش‌گذاری اقلام این فهرست به سازمان‌ها و شرکت‌های ایرانی شده‌اند.
- طبق گزارش وزارت نفت اقداماتی در میادین مشترک نفتی غرب کارون صورت گرفته است که ظرفیت تولید نفت خام از ۷۰ هزار بشکه در روز در سال ۱۳۹۲ به ۴۰۰ هزار بشکه در روز در سال ۱۳۹۸ افزایش پیدا کرده است.^۱ در بزرگ‌ترین میدان گازی جهان یعنی میدان مشترک گازی پارس جنوبی نیز ظرفیت تولید گاز خام روزانه این میدان با افزایش حدود ۲/۵ برابری از ۲۸۵ میلیون مترمکعب در روز در سال ۱۳۹۲ به ۷۰۰ میلیون مترمکعب در روز در سال ۱۳۹۹ رسیده است و در نتیجه مجموع تولید گاز خام کشور به حدود ۱۰۰۰ میلیون مترمکعب رسید.

۱. این افزایش به دلیل توسعه فاز اول یادآوران، آزادگان شمالی، یاران شمالی و توسعه یاران جنوبی می‌باشد.

در ادامه گزارش وزارت نفت در خصوص عملکرد برنامه ششم توسعه اقدام‌های صورت گرفته زیر به‌منظور افزایش ذخایر راهبردی آورده شده است:

شرکت ملی نفت ایران:

طرح‌های راه‌اندازی شده درخصوص افزایش ظرفیت تولید نفت و گاز به شرح زیر بوده است:

- بهره‌برداری از فازهای ۱۷-۱۸، فاز ۱۹ و فازهای ۲۰-۲۱ میدان گازی پارس جنوبی و افتتاح این فازها در فروردین‌ماه ۱۳۹۶،

- نصب ۶ سکو در سال ۱۳۹۸ و اتمام نصب همه سکوه‌های فازهای پارس جنوبی به‌جز فاز ۱۱ که به‌تازگی توسعه آن آغاز شده است،

- پیشی گرفتن تولید گاز غنی ایران از کشور قطر با وجود سهم دوبرابری این کشور از این میدان گازی مشترک،

- به مدار آمدن پالایشگاه‌های گاز فازهای ۱۳ و ۲۲ تا ۲۴ (۸ واحد) با ظرفیت خروجی ۱۰۰ میلیون مترمکعب در روز در سال ۱۳۹۷ و بهره‌برداری از ۶ سکوی دریایی و چاه‌های مربوطه با ظرفیت تولید ۸۵ میلیون مترمکعب در روز گاز جدید (از فازهای یاد شده و فاز ۱۴)،

- افزایش تولید نفت خام از میدان آزادگان جنوبی،

- آغاز تولید از میادین یاران شمالی و جنوبی،

- آغاز تولید نفت خام از فاز اول میدان نفتی مشترک آذر از اسفند ماه ۱۳۹۵ و تکمیل فاز دوم توسعه این میدان،

- آغاز تولید از لایه نفتی میدان پارس جنوبی از فروردین‌ماه ۱۳۹۶،

- تکمیل و بهره‌برداری از ردیف‌های فراورشی طرح افزایش ظرفیت فراورش نفت خام در حوزه غرب کارون جمعاً با ظرفیت فراورش نفت خام به میزان ۱۶۵ هزار بشکه در روز،

- ساخت اولین واحد فراورش پیش‌ساخته با ظرفیت ۵۰ هزار بشکه در روز نفت خام در مدت زمان کمتر از یک سال در کشور و اقدام برای داخلی‌سازی آن.

شرکت ملی نفت ایران در راستای افزایش ذخایر راهبردی نفت و گاز دو خط‌مشی اصلی اکتشاف میادین جدید و مطالعات جدید مخازن موجود را دنبال می‌کند. بنابر گزارش وزارت نفت، هم‌اکنون فعالیت‌های اکتشافی در دو بخش منابع متعارف و نامتعارف هیدروکربوری در قالب ۱۲ طرح اصلی، در مدیریت اکتشاف شرکت ملی نفت ایران در حال اجراست. در این راستا در سال ۱۳۹۷، معادل ۱۲۸۶۹ متر حفاری اکتشافی در مناطق خشکی و ۳۲۰۷ متر در خلیج فارس و همچنین حدود ۵۲۹ کیلومتر مربع لرزه‌نگاری سه‌بعدی در مناطق خشکی انجام شده است. همچنین در ۶ ماهه اول سال ۱۳۹۸ نیز معادل ۶۷۹۰ متر حفاری اکتشافی در مناطق خشکی و ۱۰۹۲ متر در خلیج فارس انجام شده است.

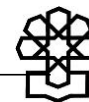
در این راستا کشف میدان نفتی نام‌آوران (مخزن ایلام در میداین منصوری، آبتیمور، سوسنگرد، جفیر، سپهر و دارخوین و همچنین میدان گازی ارم در محدوده جنوب استان فارس از جمله اکتشافات جدید سال ۱۳۹۸ در راستای افزایش ذخایر هیدروکربوری کشور است.

در حوزه مطالعات جدید مخازن، شرکت ملی نفت ایران و شرکت‌های معتبر بین‌المللی و داخلی برای انجام مطالعات میداین نفتی و گازی تفاهم‌نامه‌هایی منعقد کرده‌اند. در سال ۱۳۹۶ نتایج مطالعات برخی از میداین همچون لایه‌های نفتی میدان مشترک پارس جنوبی، میدان منصوری بنگستان، میدان آبتیمور (بنگستان)، چنگوله، سهراب و سومار، چشمه خوش، دهلران، کرنج، آبان و پایدار غرب، بندر کرخه، سپهر و جفیر، گلشن و فردوسی و یاران توسط شرکت‌های طرف تفاهم، نهایی شده و در کمیته مشاوران مدیریت مخازن شرکت ملی نفت ایران نیز مطرح شده است.

قرارداد توسعه فاز ۱۱ میدان مشترک گازی پارس جنوبی با کنسرسیومی به راهبری شرکت توتال و نیز شرکت چینی CNPC و شرکت پتروپارس در تیرماه سال ۱۳۹۶ جهت افزایش تولید حدود ۲ میلیارد فوت مکعب در روز منعقد شده است. همچنین در سال ۱۳۹۶ دو قرارداد بزرگ دیگر در بخش توسعه میداین نفتی منعقد شده است. توسعه میداین مشترک آبان و پایدار غرب در حوزه میداین شرکت نفت مناطق مرکزی ایران با کنسرسیومی از شرکت‌های زار و بژنفت و دانا انرژی و توسعه میداین نفتی سپهر و جفیر با شرکت گسترش انرژی پاسارگاد ایران منعقد شد.

در سال ۱۳۹۷ تفاهم‌نامه‌هایی برای انجام مطالعات میداین لایه نفتی میدان پارس جنوبی (شرکت‌های توسعه صنعت ایران افق و آوانتگارد)، اسفندیار (شرکت‌های آوانتگارد، اویک/ زاروبژنفت) مخزن خامی میداین اهواز/مارون/ پازنان (شرکت سینوپک)، سوسنگرد (شرکت‌های پارس پتروزاگرس، پتروایران و ایدرو)، دانان (شرکت‌های پتروپارس و پتروایران)، آذر و چمگونه (شرکت اویک)، سهراب (شرکت دانا انرژی)، سومار (شرکت کیسون) و سهراب (مهندسی و ساخت تأسیسات دریایی ایران) منعقد شده است. در ضمن، در سال ۱۳۹۷ مطالعات نهایی شده از سوی شرکت‌های طرف تفاهم‌نامه در میداین دارخوین، شادگان، سلمان گازی، پارس شمالی، کیش، اسفندیار، سوسنگرد، دالپری، چشمه خوش، پایدار شرق، پارسی/پرنج، یاران و سهراب در کمیته مشاوران مدیریت مخازن شرکت ملی نفت ایران مطرح شده است. همچنین، در سال ۱۳۹۷ قرارداد توسعه و بهره‌برداری میداین چشمه خوش، پایدار شرق و دالپری با کنسرسیوم شرکت‌های روسی و ایرانی امضا شد که با اجرای این قرارداد پیش‌بینی می‌شود طی ۱۰ سال ۱۶۷ میلیون بشکه تولید انباشتی اضافی به دست آید.

اظهار نظر کارشناسی: در این بند وزارت نفت موظف است تمهیدات لازم را برای استفاده از ظرفیت‌ها و توانمندی‌های شرکت‌های بخش خصوصی و تعاونی و نهادهای عمومی غیردولتی برای سرمایه‌گذاری در فعالیت‌های اکتشاف، تولید و بهره‌برداری (نه مالکیت) میداین نفت و گاز به‌ویژه میداین مشترک

به عمل آورد. در شرایطی که اولویت اصلی وزارت نفت و به تبع آن، شرکت ملی نفت، می‌بایست توسعه و بهره‌برداری بهنگام و با برنامه از میادین مشترک باشد، گزارش عملکرد فوق حاکی از روند پراکنده به میادین، بدون ارزیابی کمی و اغلب در قالب تفاهم نامه است. با وجود تعدد میادین مشترک نفت و گاز کشور، حجم بالای ذخایر و تسریع بهره‌برداری کشور همسایه از بخش چشمگیری از این میادین و مخازن، اقدام‌های انجام شده برای توسعه و بهره‌برداری از این میادین غیر قابل قبول است.

آنچه از گزارش عملکرد وزارت نفت بر می‌آید تحرک وزارت نفت بعد از گشایش‌های به وجود آمده بعد از توافق برجام است تا با استفاده از ظرفیت فناوری و فاینانس شرکت‌های خارجی بتواند گامی جهت تحقق این بند از مواد برنامه ششم توسعه بردارد. اما با خروج آمریکا از توافق برجام و به تبع آن خروج شرکت‌های طرف تفاهم یا قرارداد همه چیز متوقف می‌شود. به عنوان مثال در فاز ۱۱ پارس جنوبی که در حد فاصل سال‌های ۱۳۷۹ الی ۱۳۹۰ تجربه دو بار لغو قرارداد یا خروج شرکت‌های خارجی را دارد، با خروج آمریکا از برجام و اعمال تحریم‌های مجدد علیه جمهوری اسلامی ایران، توتال و سپس شرکت ملی نفت چین از کنسرسیوم طرح توسعه فاز ۱۱ که در سال ۱۳۹۵ منعقد شده بود خارج شدند. در حال حاضر تمامی فازهای پارس جنوبی توسعه یافته و فاز ۱۱ در حال توسعه است. تنها نقطه قوت عملکرد این بخش توسعه فازهای پارس جنوبی و پیشی گرفتن برداشت ایران از قطر است.

اما در سایر میادین، به علت خروج شرکت‌های خارجی توسعه یا متوقف و یا به کندی پیش رفته است. عدم توسعه میادین، نظیر فاز دوم میادین یادآوران و آزادگان شمالی و عدم تکمیل فاز اول آزادگان جنوبی را می‌توان به عدم پایداری شرکت چینی CNPC به تعهدات خود دانست. توجه به توان داخلی و اجرای توسعه این میادین توسط شرکت مهندسی و توسعه نفت موجب ارتقا تولید در این میادین شده است. آبرگرفتی و خسارات ناشی از سیل فصل اول سال ۱۳۹۸ در حوزه غرب کارون نیز از دیگر عوامل عدم تحقق اهداف کمی برنامه در خصوص توسعه میادین مشترک نفتی است.

همچنین در خصوص میدان گازی فرزاد (ب) که مشترک با عربستان سعودی است، با وجود آغاز برداشت از این میدان و تمایل کنسرسیوم هندی به توسعه آن برای ایران، وزارت نفت نتوانسته به توافقی برای توسعه این میدان برسد.

یکی از راهکارهای تولید از میادین مشترک، همکاری ایران با کشورهای همسایه در توسعه میادین مشترک در چارچوب یکپارچه‌سازی است که با تحقق تولید صیانتی به جای تولید حداکثری و غیرصیانتی از میدان‌های مشترک در بلندمدت جلوی زیان‌های جبران‌ناپذیر بر صنعت نفت و اقتصاد ملی را خواهد گرفت. در خصوص میدان گازی پارس جنوبی نیز که با میدان گنبد شمالی قطر مشترک است، با توجه به برابر شدن میزان تولید گاز طبیعی ایران از پارس جنوبی با قطر و پیش‌بینی افت فشار میدان در سال‌های آتی و ضرورت نگهداشت توان تولید این میدان مهم، با بررسی پیشنهاد وزارت انرژی قطر

مبنی بر تولید صیانتی در چارچوب بهره‌برداری مشترک، به نظر نباید طرف قطری را به افزایش تولید از این میدان با طرح‌های توسعه جدید ترغیب کرد.

قطری‌ها از سال ۲۰۰۶ میلادی به دلیل جلوگیری از افت فشار گاز در مخزن و کاهش تولید، هرگونه طرح توسعه از میدان گنبد شمالی را متوقف کرده بودند. بدون شک اجرایی شدن سیاست قطری‌ها و رقابت دو کشور برای بهره‌برداری حداکثری و غیرصیانتی موجب افزایش هزینه تولید به دلیل ضرورت نصب کمپرسورهای متعدد برای فازهای مختلف، وارد شدن آسیب‌های جدی در آینده به مخزن و کاهش قابل توجه و زودتر از موعد تولید گاز طبیعی و محبوس شدن بخش معتناهی از هیدروکربورهای مایع به خصوص میعانات گازی و زیان اقتصادی قابل ملاحظه به طرفین خواهد شد.^۱

در جدول ۱۳ عملکرد توسعه و بهره‌برداری از میادین مشترک نفتی و گازی با توجه به اهداف کمی برنامه ششم و حکم ماده مذکور آمده است. همان‌طور که در جدول ۱۳ مشاهده می‌شود میزان تحقق تولید نفت و گاز از میادین مشترک در سال ۱۳۹۸ نسبت به اهداف کمی برنامه ششم توسعه به ترتیب حدود ۵۷ و ۵۵/۶ درصد بوده است.

ماده (۱۲۰)

الف) دولت موظف است تا پایان سال دوم اجرای قانون برنامه اسناد ذیل را با رعایت قوانین و مقررات مربوطه تهیه و به تصویب هیئت وزیران برساند:

۱. سند ملی کار شایسته
۲. سند ملی راهبرد انرژی کشور
۳. سند ملی توانمندسازی و سامان‌دهی و توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی

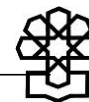
اهداف قانون: تدوین سند ملی راهبردی

عملکرد: سند ملی راهبردی انرژی مصوبه ۱۳۹۵/۱/۲۳ شورای عالی انرژی و مصوبه ۹۶/۴/۲۸ هیئت وزیران است.

اظهار نظر کارشناسی: طبق بند «الف» ماده (۱۲۰) برنامه پنج‌ساله توسعه ششم، دولت موظف است تا پایان سال دوم اجرای قانون برنامه، سند ملی راهبرد انرژی کشور را با رعایت قوانین و مقررات مربوطه تهیه و به تصویب هیئت وزیران برساند.

در سند ابتدا چالش‌ها، اهداف و راهبردهای کلی بیان و سپس در بخش نفت و گاز، برق، انرژی اتمی

۱. مرکز پژوهش‌های مجلس، «نقاط قوت و ضعف حوزه نفت و گاز»، شهریور ۱۳۹۹.

و زغال سنگ راهبردهایی ارائه شده است.

این سند، به منظور سیاستگذاری بخش انرژی در افق ۲۵ ساله (تا سال ۱۴۲۰) براساس مدل برنامه‌ریزی SWOT و اسناد و قوانین بالادستی تهیه و تدوین شده است. اسناد و قوانین بالادستی شامل سند چشم‌انداز ۲۰ ساله، سیاست‌های کلی نظام در بخش‌های انرژی و محیط زیست، سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی، سیاست‌های کلی برنامه توسعه ششم، قانون پنج‌ساله برنامه توسعه ششم و قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل (۴۴) قانون اساسی است.

در این سند راهبردهایی به چشم می‌خورد که هیچگاه در طی برنامه اجرا نشد. به عنوان نمونه آزادسازی قیمت انرژی طی پنج سال است که مطابق قانون هدفمندی انرژی باید اجرا می‌شد ولی دولت هیچ برنامه‌ای برای آن ارائه نکرد.

۳-۳. قانون رفع موانع تولید رقابت و ارتقای نظام مالی کشور

ماده (۱۲) - به کلیه وزارتخانه‌ها به‌ویژه نفت و نیرو و شرکت‌های تابعه و وابسته به آنها و سازمان‌ها و مؤسسات دولتی و کلیه دارندگان عنوان و ردیف در قوانین بودجه کل کشور اجازه داده می‌شود سالانه تا سقف یکصد میلیارد (۱۰۰,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰) دلار به صورت ارزی و پانصد هزار میلیارد (۵۰۰,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰) ریال به صورت ریالی که هر ساله تا سقف نرخ تورم سال قبل تعدیل می‌گردد، در موارد مربوط به بندهای ذیل این ماده که سرمایه‌گذاری یا اقدام اشخاص حقیقی یا حقوقی خارجی یا داخلی با اولویت بخش‌های خصوصی یا تعاونی به تولید، صادرات، ارتقای کیفیت، صرفه‌جویی یا کاهش هزینه در تولید کالا یا خدمت و زمان و بهبود کیفیت محیط زیست و یا کاهش تلفات جانی و مالی می‌انجامد برای نفت و گاز و میعانات گازی و فراورده‌های نفتی و کالاها و خدمات قابل صادرات یا واردات به قیمت‌های صادراتی یا وارداتی به نرخ روز ارز بازار آزاد یا معادل ریالی آن با احتساب حقوق دولتی و عوارض قانونی و سایر هزینه‌های متعلقه و برای سایر موارد با قیمت‌های غیریارانه‌ای با احتساب حقوق دولتی و عوارض قانونی و سایر هزینه‌های متعلقه قرارداد منعقد کنند.

اهداف: طرح‌های تولیدی، سرمایه‌گذاری و عمرانی که اهداف مندرج در این ماده را تأمین می‌کنند، از تسهیلات، تخفیفات و حمایت‌های تکلیفی بهره‌مند می‌شوند. اهم اهداف مندرج در این ماده به شرح ذیل است:

فراهم کردن تسهیلات و امکانات برای تولید و صادرات کالا یا خدمت
ارتقای کیفیت، صرفه‌جویی و یا کاهش هزینه در تولید کالا یا خدمت
بهبود کیفیت محیط زیست

افزایش ظرفیت تولید نفت خام، گاز و میعانات گاز با اولویت میادین مشترک
 افزایش ظرفیت پالایش نفت خام و میعانات گازی و افزایش تولید محصولات پتروشیمی
 اجرای طرح‌های بهینه‌سازی مصرف انرژی در بخش‌های مختلف از جمله صنعت
 توسعه استفاده از انرژی‌های تجدیدپذیر
 طرح احداث نیروگاه با بازدهی بالا
 تولید آب شیرین، شیرین کردن آب شور و بالا بردن کیفیت آب
عملکرد: درخصوص این ماده از سوی وزارت نفت مواردی به‌عنوان عملکرد ارسال شد که عناوین
 آن شامل:

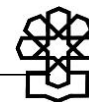
طرح‌های بالادستی نفت و گاز:

- طرح توسعه فاز یک میدان گازی کیش،
- طرح توسعه و بهره‌برداری بخش فراساحل فاز ۱۱ میدان مشترک پارس جنوبی،
- طرح نگهداشت و افزایش تولید نفت از میدان‌های در حال بهره‌برداری در چارچوب قراردادی EPC /EPD به همراه تأمین مالی آن،
- طرح توسعه و بهره‌برداری از میادین نفتی سپهر و جفیر،
- طرح توسعه یکپارچه میدان‌های مشترک نفتی غرب کارون و احداث خطوط لوله انتقال نفت خام و پایانه‌های صادراتی در بنادر بهرگان و جاسک.

طرح‌های گازرسانی و CNG:

- گازرسانی به باقی‌مانده شهرها و روستاها از طریق خط لوله، سی‌ان‌جی و سایر روش‌ها،
- احداث خط لوله انتقال گاز به نیروگاه کهنوج و منطقه جیرفت و عنبرآباد،
- گازرسانی به واحدهای صنعتی و تولید مصرف‌کننده سوخت مایع،
- افزایش کارایی موتورخانه‌های موجود در کشور،
- گازرسانی به استان سیستان و بلوچستان،
- طرح حمایت از تولید و تبدیل کارخانه‌ای و کارگاهی ۱۴۶۴۰۰۰ دستگاه خودروی ون (تاکسی) وانت و مسافر بر شخصی بنزینی به CNG سوز

اظهار نظر کارشناسی: ماده (۱۲) قانون رفع موانع تولید رقابت‌پذیر دارای ظرفیت بسیار بالایی برای افزایش بهره‌وری و توسعه اقتصادی در بخش‌های مختلف است، اما اجرای این قانون با موانعی روبه‌رو است. ایجاد یک فهم مشترک بین مصرف‌کننده و وزارت نفت از سوخت صرفه‌جویی شده، تأمین بودجه این ماده در بودجه سنواتی و توجه به توسعه فناوری از مواردی است که برای اجرایی شدن این

ماده باید موانع آن برداشته شود.

برای عملیاتی شدن قانون لازم است:

- ساختار مالی دولت به نوعی اصلاح شود که صرفه‌جویی‌های انجام شده در بخش‌های مختلف، به درآمدهای ملموس منجر شود.

- تعهد دولت به واگذاری منابع صرفه‌جویی شده یا معوض این منابع یا واگذاری اوراق پرداخت مطالبات دولتی (مانند اوراق پرداخت مالیات و حق گمرک و...) در صورت تحقق صرفه‌جویی.

- در نظر گرفتن مکانیسم‌های انگیزشی و تشویقات لازم برای ایجاد انگیزه در دستگاه‌های دولتی. ماده (۱۲) قانون رفع موانع تولید رقابت‌پذیر، دارای ماهیت اجازه‌ای است، بنابراین حتی در صورت مشخص بودن وظایف هریک از دستگاه‌ها در اجرای این قانون نمی‌توان دستگاه‌های مختلف را مجبور به ارائه و اجرای طرح در قالب این ماده کرد. در هر حال، راه مناسب‌تر برای اجرایی شدن قوانین، طراحی نظام انگیزشی برای مجریان است. به نوعی که افراد دستگاه‌های مختلف از افزایش بهره‌وری در آن بخش منتفع شوند و خودبه‌خود به دنبال اجرای شدن طرح‌ها باشند. این موضوع در ماده (۶۸) قانون مدیریت خدمات کشوری مورد توجه قرار گرفته است ولی در متن قانون و آیین‌نامه ماده (۱۲) قانون رفع موانع از آن غفلت شده است.

- رعایت شفافیت در همه مراحل اجرای طرح، اخذ ضمانت‌های مرحله به مرحله و برگزاری مزایده روی بیشترین عایدی دولت به جای مناقصه بر کمترین دریافتی سرمایه‌گذار اصولی است که می‌تواند به‌عنوان سرفصل‌هایی که منجر به افزایش کیفیت اجرا می‌شوند مورد توجه قانونگذار قرار گیرد.

ماده (۱۳) - کلیه پالایشگاه‌های کشور مشروط به پرداخت و تسویه وجوه نفت خام و میعانات گازی خریداری شده تحویلی به قیمت هر بشکه نودوپنچ درصد (۹۵٪) تحویل روی کشتی (فوب) خلیج فارس و به صورت نقدی یا اعتبار اسنادی یک‌ماهه به شرکت دولتی ذی‌ربط تابعه وزارت نفت، مجازند فراورده‌های نفتی مازاد بر نیاز داخلی را رأساً صادر کنند و دولت مکلف است سالانه سهم صندوق توسعه ملی را پرداخت نماید.

تبصره ۱ - استفاده از سازوکارهای بورس انرژی در خرید و فروش نفت خام و میعانات گازی و فراورده‌های نفتی و انرژی برق در اولویت قرار دارد.

تبصره ۲ - شرکت دولتی ذی‌ربط تابعه وزارت نفت مجاز است قیمت پایه نفت خام و میعانات گازی عرضه شده در بورس را:

۱. تا دو درصد (۲٪) کمتر از نودوپنچ درصد (۹۵٪) تحویل روی کشتی (فوب) خلیج فارس تعیین کند.

۲. تا سه درصد (۰.۳٪) کمتر از بند «۱» برای توسعه پالایشگاه‌های موجود یا احداث پالایشگاه‌های جدید تا ۱۰ سال پس از بهره‌برداری، تعیین کند.

تبصره «۳»- به وزارت نفت و سایر دستگاه‌ها اجازه داده می‌شود برای تشویق کشتی‌های خارجی به سوخت‌گیری و تأمین سایر نیازهای خود در بنادر ایران از ابزارهای تشویقی و قیمت‌های ترجیحی نسبت به سایر رقبا در تأمین سوخت و سایر نیازها استفاده کنند.

عملکرد: عملکردی برای این ماده احصا نشده است

موضوع ماده (اهداف): سه هدف اصلی بیان شده در این ماده:

الف) صادرات فرآورده‌های نفتی مازاد بر نیاز داخلی توسط شرکت‌های تابعه وزارت نفت،
 ب) استفاده سازوکار بورس انرژی در خرید و فروش نفت خام، میعانات گازی، فرآورده‌های نفتی و برق،
 ج) به‌کارگیری ابزار تشویقی برای تشویق کشتی‌های خارجی در سوخت‌گیری و تأمین سایر نیازهای خود از بنادر ایران.

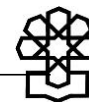
اظهار نظر کارشناسی: در خصوص عملکرد احکام این ماده، در ۶ ماه اول سال ۱۳۹۹ از سازمان‌ها و ارگان‌های مربوطه به‌عنوان نهادهای اصلی در پیشبرد آن درخواست گزارش عملکرد شد، اما گزارش عملکردی واصل نشد یا عنوان شد که این ماده فاقد عملکرد است.

این ماده در راستای ایجاد مشوق برای توسعه پالایشگاه‌ها تدوین شده است ولی در راستای آن هیچگونه آیین‌نامه و یا حرکت قابل توجهی صورت نگرفته است. این ماده گامی در جهت ایجاد شفافیت مالی و تنظیم روابط مالی شرکت پخش و پالایش نیز بوده است تا روابط مالی از حسابداری به تراکنش‌های واقعی تبدیل شود.

۳-۴. قانون حمایت از توسعه صنایع پایین دستی نفت خام و میعانات گازی با استفاده از سرمایه‌گذاری مردمی

اهداف قانون: نکات اساسی این قانون شامل تأمین مالی داخلی و مردمی و حمایت از طریق اعطای «تنفس خوراک» است.

عملکرد: در این راستا وزارت نفت در بهمن ماه سال ۱۳۹۸ فراخوانی اعلام کرد، پس از اعلام فراخوان وزارت نفت برای استفاده از مزایای این قانون، از میان ۷۴ شرکت خصوصی و عمومی متقاضی، تعداد هشت طرح پیشنهادی برای احداث پالایشگاه یا پتروپالایشگاه نفت خام و میعانات گازی مجموعاً به ظرفیت ۱/۴۶ میلیون بشکه در روز و ۱۲ طرح پیشنهادی برای بهینه‌سازی پالایشگاه‌های موجود توسط این وزارتخانه برگزیده شدند که در حال حاضر برای اخذ مجوز و استفاده از مزایای این قانون

منتظر تشکیل جلسه هیئت امنای صندوق توسعه ملی و تصویب اعطای تنفس خوراک به آنها طبق ماده (۱۶) آیین‌نامه اجرایی آن هستند. اما هیئت امنای صندوق به دلایلی نزدیک به یک سال است که به جمع‌بندی برای تصویب این موضوع نرسیده است. مهم‌ترین این دلایل، «منبع تأمین تنفس خوراک برای اجرای قانون در شرایط تحریم» است.

اظهار نظر کارشناسی: قانون «حمایت از توسعه صنایع پایین‌دستی نفت خام و میعانات گازی با استفاده از سرمایه‌گذاری مردمی» در سال ۱۳۹۸ و با هدف «اهرم کردن» منابع نفتی تحریم شده برای تأمین مالی احداث پتروپالایشگاه‌ها تدوین و تصویب شد و در واقع شامل اعطای مجوز برای یک امتیاز قانونی به نام «اعطای تنفس خوراک به اندازه هزینه سرمایه‌گذاری پتروپالایشگاه از زمان بهره‌برداری از آن» بود.

تنفس خوراک طبق بند «ت» ماده (۱) این قانون بدان معناست که یک شرکت بخش خصوصی یا عمومی غیردولتی باید به تأمین مالی و احداث یک پتروپالایشگاه از طریق منابع مردمی و بازار سرمایه یا منابع داخلی خود اقدام کند و از روز اول بهره‌برداری از آن پتروپالایشگاه به تعداد روزی که کل هزینه سرمایه‌گذاری‌اش برگردد از تنفس خوراک برخوردار خواهد بود. بنابراین این قانون هیچ کمک یا تسهیلات نقدی مستقیمی به شرکت پتروپالایشگاه در زمان ساخت آن کارخانه نمی‌دهد، اما در هنگام بهره‌برداری، بازگشت سرمایه آن شرکت را به جای ۱۰ سال به حدود یک سال کاهش می‌دهد و این مسئله جذابیت مشارکت اقتصادی از طریق انتشار سهام و اوراق را در این پروژه‌ها افزایش می‌دهد. این امتیاز، علاوه بر مشارکت مردمی برای دریافت سهام این شرکت‌ها در بازار سرمایه، زمینه مشارکت مالی تأمین‌کننده‌های مالی و مشارکت شرکت‌های تأمین‌کننده مواد و تجهیزات (نظیر شرکت‌های فولاد، سیمان و تولیدکنندگان تجهیزات صنعتی) را نیز به همراه داشته باشد. مطابق شروط این قانون شرکت مجری طرح موظف است حداقل ۳۰ درصد از سهام آن را از طریق پذیره‌نویسی عمومی در بورس عرضه کند و به مردم به فروش رساند. اعطای تنفس خوراک از محل سهم صندوق توسعه ملی از نفت خام پرداخت می‌شود تا اجرای آن بار مالی برای دولت نداشته باشد.

با توجه به عملکرد ارائه شده، مهم‌ترین مشکلی که بر سر راه اجرای قانون «حمایت از توسعه صنایع پایین‌دستی نفت خام و میعانات گازی با استفاده از سرمایه‌گذاری مردمی» پیش آمده است، نامشخص بودن سهم صندوق توسعه ملی، دولت و شرکت ملی نفت ایران از خوراک تحویلی به پالایشگاه‌ها و پتروپالایشگاه‌های موضوع قانون در دوره یک‌ساله تنفس خوراک است. بر این اساس طرح «الحاق نه (۹) تبصره به قانون حمایت از توسعه صنایع پایین‌دستی نفت خام و میعانات گازی با استفاده از سرمایه‌گذاری مردمی» در تاریخ ۱۳۹۹/۰۶/۲۶ در مجلس شورای اسلامی مصوب شده است.

هدف از تدوین این طرح تعجیل در احداث هرچه سریع‌تر پالایشگاه‌ها در کشور با توجه به تأکیدات رهبر معظم انقلاب، انجام برخی اصلاحات و ابهام‌های این قانون و تکلیف به تأمین بخشی از منابع مالی مورد نیاز طرح‌ها از محل بورس است.

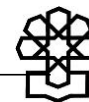
جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

ایران با داشتن منابع عظیم هیدروکربوری از جایگاه مطلوب در منطقه و جهان برخوردار است و از آنجایی که یکی از معیارهای اصلی رصد رشد اقتصادی هر کشوری، ارزیابی میزان توسعه آن در بخش انرژی است لذا بررسی عملکرد دولت‌ها در راستای اهداف و اسناد بالادستی هر حوزه می‌تواند فرایند رشد و توسعه را ارزیابی نماید و محکی شود برای برنامه توسعه دولت بعد و در ضمن نقش قانونگذار به‌عنوان تسهیل‌کننده حصول به امر توسعه را ممکن سازد.

مرور اهداف کلان قانون برنامه ششم توسعه در صنعت نفت نشان می‌دهد که «افزایش ظرفیت‌های جدید و استفاده بهینه از منابع و ظرفیت‌های بخش انرژی برای حداکثرسازی ارزش افزوده در زنجیره تولید کشور و افزایش صادرات نفت و فراورده‌های نفتی و کسب منافع ارزی بیشتر»، «حداکثر کردن تولید و بهره‌برداری از میادین مشترک نفتی و گازی با تأکید بر پارس جنوبی و غرب کارون»، «حفظ و ارتقای جایگاه کشور در بازارهای جهانی و منطقه‌ای انرژی»، «افزایش خوداتکایی در توسعه و کاربرد فناوری‌های پیشرفته با دانش‌بنیان کردن حوزه انرژی»، «ارتقای امنیت عرضه انرژی مطمئن، پایدار و با کیفیت مناسب»، «افزایش بازیافت و کاهش هدر روی در تولید و مصرف انرژی با رعایت ملاحظات و استانداردهای زیست‌محیطی» و «کارآمدتر ساختن ساختار سازمانی تولیدکنندگان و عرضه‌کنندگان انرژی کشور متناسب با ساختار شرکت‌های پیشرو در این عرصه» جزء اولویت‌های کشور در حوزه انرژی (صنعت بالادستی نفت و گاز) می‌باشد.

یکی از موارد اثرگذار در کاهش میزان تولید و همچنین صادرات نفت در دولت دوازدهم محدودیت بین‌المللی حاکم بر بازار نفت ایران پس از خروج آمریکا از برجام است. اما، راهکاری که در قالب قانون برای آن برنامه‌ریزی و هدف‌گذاری شد افزایش ظرفیت فرآوری نفت و میعانات گازی بود که در صورت برنامه‌ریزی جهت تأمین مالی و مباحث فنی و مهندسی می‌توانست استراتژی هوشمندانه‌ای برای مقابله با محدودیت‌های بین‌المللی باشد. اگر چه با ورود پالایشگاه ستاره خلیج فارس امر خودکفایی ایران در تأمین فرآورده و حتی صادرات مازاد فرآورده آغاز شد.

با توجه به اولویت بهره‌برداری و توسعه از میادین مشترک نفت و گاز کشور و تأکید آن در اسناد و قوانین بالادستی، عملکردها حاکی از عدم تحقق اهداف برنامه‌ریزی شده در این مهم است که از علل آن

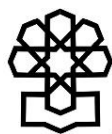

اعتماد به شرکت‌های خارجی بود که بعد از برجام برای توسعه میادین وارد ایران شدند ولی بعد از خروج آمریکا از برجام کشور را ترک کردند. عدم برنامه‌ریزی در زمان تحریم، محدودیت منابع و سرمایه‌گذاری و عدم توسعه فناوری از دلایل عقب افتادگی از برنامه می‌باشد.

در حوزه گاز، هرچند تولید در دولت دوازدهم به دلیل بهره‌برداری و برداشت از فازهای جدید میدان پارس جنوبی با رشد همراه بوده است، اما با رشد مصرف و تقاضا و شروع افت فشار مخازن پارس جنوبی، در آینده نزدیک مشکل تامین گاز می‌تواند یک چالش جدی برای کشور محسوب شود. از جمله راهکارهای گذر از این چالش مواردی چون اجرای صحیح قوانین کاربردی (مانند قانون اصلاح الگوی مصرف انرژی)، مدیریت عرضه انرژی (افزایش ظرفیت ذخیره‌سازی) و استفاده از منابع انرژی جایگزین (انرژی تجدیدپذیر) می‌باشد.

ارزیابی عملکرد دولت دوازدهم در سال‌های ۱۳۹۶ الی ۱۳۹۹ نشان می‌دهد که حوزه انرژی کشور نیاز به یک بازنگری اساسی دارد تا از منظر ساختاری، حاکمیتی، قیمت‌گذاری، اجرایی، یکپارچگی در نهاد تصمیم‌گیری بخش انرژی مورد ارزیابی مجدد قرار گیرد. این بازنگری می‌تواند به‌مثابه تزریق جان دوباره به فرصت‌های سرمایه‌گذاری در بخش نفت و گاز کشور باشد.

همچنین توجه بیش از پیش به ظرفیت‌های داخلی کشور در توسعه صنعت نفت از درس‌هایی است که در شرایط تحریم‌های ظالمانه و تشدید آن در سالیان اخیر باید ذکر کرد تا با تکیه بر توان داخل مانع از عقب افتادگی کشور شد.

مرکز پژوهش‌ها
مجلس شورای اسلامی

شماره مسلسل: ۱۷۸۰۶

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: بررسی عملکرد دولت دوازدهم؛ در صنعت نفت و گاز

نام دفتر: مطالعات انرژی، صنعت و معدن (گروه انرژی)

مدیر مطالعه: روح‌ا... احمدی

تهیه و تدوین کنندگان: مهدخت متین، علی صابری

ناظران علمی: امیررضا شاهانی، هادی خرمی‌شاد

ویراستار تخصصی: _____

ویراستار ادبی: _____

واژه‌های کلیدی:

۱. دولت دوازدهم

۲. صنعت نفت و گاز

۳. فراورده نفتی

۴. تحریم

۵. عملکرد

۶. برنامه ششم توسعه

تاریخ انتشار: ۱۴۰۰/۷/۲۱